

Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,
Ondokuz Mayıs University Review of the Faculty of Divinity

e-ISSN: 2587-1854 OMUIFD, December 2021, 51: 79-122

Huzur Derslerine İştirak Eden Safranbolulu Âlimler

The Scholars Attending the Huzur Lessons from Safranbolu

Dr. Öğr. Üyesi Muhammet Sacit KURT¹

¹ Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi/ Tefsir Anabilim Dalı
• sacid_kurt@hotmail.com • ORCID > 0000-0002-0956-3972

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 14 Ekim / October 2021

Kabul Tarihi / Accepted: 10 Aralık / December 2021

Yıl / Year: 2021 | **Sayı – Issue:** 51 | **Sayfa / Pages:** 79-122

Atıf/Cite as: Kurt, M.S. "Huzur Derslerine İştirak Eden Safranbolulu Âlimler - The Scholars Attending the Huzur Lessons from Safranbolu". Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi- Ondokuz Mayıs University Review of the Faculty of Divinity 51, Aralık 2021: 79-122. <https://doi.org/10.17120/omuifd.1009863>

İntihal/Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. <http://dergipark.gov.tr/omuifd>

Copyright © Published by Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi – Ondokuz Mayıs University, Faculty of Divinity, Samsun, Turkey. All rights reserved.

HUZUR DERSLERİNE İŞTİRAK EDEN SAFRANBOLULU ÂLİMLER^[1]

ÖZ:

Huzur dersleri Osmanlı padişahlarının İslam'a ve Kur'an'a yönelik tesis ettikleri hizmetlerden birisidir. Bu yazıda evvela bir girizgâh mahiyetinde huzur derslerinin tanımı, dersin yıllar içerisindeki seyri, katılımcıları, genel prensipleri ve mutata tefsir derslerinden farkı hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Verilen bu bilgiler, son dönemde ortaya konan kimi eleştirilerle birlikte ele alınmış ve bu eleştirilerin haklılık durumları tartışılmıştır. Akabinde huzur derslerine hizmet eden beldelerden Safranbolu'nun bu müesseseye mukarrir ve muhatap olarak kaç âlim kazandırdığı tespit edilmiş, bu âlimlerin hal tercemeleri, başta günümüzün özgeçmiş mesabesinde bulunan sicill-i ahvâl dosyalarındaki bilgiler olmak üzere pek çok kaynaktan istifade etmek suretiyle oluşturulmuştur. Sicil dosyalarında âlimlere ait bit icazetname varsa icazetnamedeki ilmî silsile görsel araçlar yardımıyla gösterilmeye çalışılmıştır. Safranbolulu âlimlerin bir yılda tesis edilen huzur dersi meclislerine katılımları yıllar bazında ele alınmış, bir beldeden kabul edilecek âlim sayısında belli bir düzen bulunup bulunmadığı araştırılmıştır. Safranbolulu âlimler özelinde, âlimlerin huzur derslerindeki konumları yıl yıl kontrol edilmiş, mutata düzeni bozan uygulamalara ve âlimlere dikkat çekilmiş, bunların arkasında yatan sebepler hakkında çeşitli tahminlerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Huzur Dersleri, Safranbolu, Safranbolulu Âlimler, Mukarrir, Muhatap.

THE SCHOLARS ATTENDING THE HUZUR LESSONS FROM SAFRANBOLU

ABSTRACT:

Huzur Lessons (lessons in the presence of sultan) is one of the services established by the Ottoman sultans for Islam and the Qur'an. In this article, as a preface firstly the information has been given about the definition of the huzur lessons, the course of the lessons over the years, the participants of the lessons, general rules of the lessons, differences between customary interpretation lessons and huzur lessons. This information has been handled with reviews published lately and the situation of the reviews has been discussed in terms of rightfulness. After that, it has been determined how many scholars from Safranbolu, the region served some ser-

[1] Bu yazı 11-12 Ekim 2019 tarihleri arasında düzenlenen "Uluslararası Geçmişten Günümüze Karabük ve Çevresinde Dini, İlmî ve Kültürel Hayat Sempozyumu" adlı programda sunulan ve yalnızca özeti yayımlanan "Osmanlı Tefsir Geleneğinde Huzur Dersleri ve Karabüklü Âlimlerin Bu Geleneğe Katkıları" başlıklı tebliğin geliştirilip genişletilmesi ile oluşturulmuştur.

vices to huzur lessons, has brought to this institution as a muqarrir (lecturer) and mukhatab (debater scholars). These scholars' biographies have been set up a lot of materials initially their personal records (sijill al-ahwal). In their personal records, if they have an ijazah, the scientific chain has been showed by visual materials. The participation of the scholars from Safranbolu to huzur lessons in one year has been checked over year-by-year. So it has been questioned if there a system for choosing a scholar from a region or not and some information has been detected. -Special for scholars from Safranbolu- The positions of the scholars have been checked in the ranking of huzur lessons year-by-year. After that, it has been attracted attention to the activities and scholars violating the order. Lately, it has been estimated the reasons of these activities behind.

Keywords: Huzur Lessons (lessons in the presence of sultan), Safranbolu, Scholars from Safranbolu, Muqarrir (lecturer), Mukhatab (debater scholars).

GİRİŞ

Osmanlı Devleti 700 yılı aşkın bir süre dünyada hüküm sürmüş büyük bir devlettir. Ardında büyük bir kültür ve medeniyet bırakan bu devletin padişahları da aklî ve naklî ilimlerde, şiirde, sanatta son derece iyi eğitim almışlar, ciddi bir donanım elde etmişlerdir. Hatta padişahların, aldığı bu eğitimleri neticesinde dinleyici olarak katıldıkları yüksek ilmi meclisler tesis ettikleri dahi görülmektedir. Bu makalede ele alacağımız “Huzur Dersleri” de böyle bir müessesedir. Kısaca padişahlar huzurunda Ramazan aylarında yapılan tefsir dersleri olarak tarif edebileceğimiz huzur dersleri padişahların ve derslere katılan âlimlerinin bilgi seviyelerini göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Padişah huzurunda yapılan dersler olması hasebiyle yalnızca ilmi derinliğe sahip âlimlerin yer aldığı bu derslerde Safranbolulu pek çok âlim mukarrir ve muhatap olarak görev almıştır. Makalede konuya giriş mahiyetinde ilk olarak huzur dersleri ve derslere katılanların görevlerine kısaca temas edilecek, ancak fazla detaya girilmeyecektir. Zira pek çok araştırmada bu konulara fazlaca temas edilmiştir ve verilen bilgiler çoğunlukla malumun ilamından öteye geçmemektedir. Aynı bilgileri tekrar etmek yerine araştırmacıların detaylı şekilde bilgiye ulaşmalarını temin etmek amacıyla dipnotta ilgili kaynaklara atıf yapılacak,^[2] akabinde Huzur Derslerine katılan Safranbolulu âlimler tespit edilip, bu âlimler hakkında detaylı bilgi verilmeye çalışılacaktır. Bu bilgiler ise ikincil

[2] Nitekim Ömer Kara tarafından Huzur Dersleri üzerine yazılan eserleri derleme amacına matuf olarak hususi bir makale kaleme alınmıştır. Bkz. Ömer Kara, «Osmanlıda Huzur Dersleri Geleneği ve Literatürü», *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 9/18 (2011), 519-539.

kaynaklardan ziyade birincil kaynak niteliğinde bulunan ulema sicil dosyalarındaki bilgiler temel alınarak oluşturulacak, farklı bilgiler içermeleri halinde ikincil kaynaklara da müracaat edilecektir. Makale, tabakatü'l-müfessirîn/tefsir tarihi kısmı içerisinde mütalaa edilebilecek bir nitelik arz etse de yazının salt deskriptif bir çalışma olması arzu edilmemektedir. Zira kanaatimizce makalede sunulan bilgiler -eserin mezkûr yönü baskın olmakla birlikte- kısmen Osmanlı ilmiye teşkilatının tarih içerisindeki serencamını göstermesi, Huzur Dersleri ve bu derslere katılan şahıslar hakkında çeşitli doneleri ortaya koyması yönlerinden mezkûr kültürün tanınması ve anlaşılması açısından önem arz etmektedir. Nitekim bu tarz çalışmaların ileride daha geniş bir biçimde ele alınmasıyla bilhassa huzur dersi kültürüne ve dolaylı olarak da Osmanlı ilmiye sınıfının durumuna yönelik bazı çıkarımlarda bulunmak daha da kolaylaşacaktır.

1. Huzur Dersleri

Arapçada “hazır bulunmak, şehirde olmak, bir şeyin yakını, bir adamın yakınındaki, önündeki mahal”^[3] gibi anlamlara gelen حضر fiilinin mastarı yahut ism-i failinin çoğulu şeklinde kullanılan ve Osmanlılarda “önemli bir makamın veya kişinin var olduğu, bulunduğu yer, o makam veya şahsın önü, katı, yanı” anlamında kullanılan حضور^[4] kelimesinden ismini alan dersler, padişahın huzurunda icra edilmesi hasebiyle bu şekilde isimlendirilmiştir. “Kutlu, mübarek; padişaha, padişahlığa ait”^[5] anlamlarına gelen “hümayun” kelimesiyle birlikte kullanılarak “huzur-i hümayun dersleri” şeklinde de anılmıştır.

Istilahî olarak “Huzur dersleri” kavramı ise Ebu'l-Ulâ Mardin'in ifadeleriyle şöyle tanımlanmıştır: “Hicrî 1172 Ramazanı'ndan itibaren her sene Osmanlı padişahının huzuriyle muayyen mütebahhir ve İslam diniyle mütedeyyin zatlardan te-rekküp etmek üzere Ramazan günleri sarayda mün'akit ilmî mecliste Kadı Beyzâvî Tefsiri'ni münazaralı tarzda tederisi ifade etmek üzere kullanılan bir istilaktır”^[6]

Mardin'in yaptığı bu tanımda, üzerinde ihtilaf edilen kimi hususların bulunduğunu söylemekte yarar vardır. Örneğin kimileri huzur derslerinin başlangıcını Osman Gazi dönemine kadar götürürken,^[7] kimileri bu görüşü bir esasa dayanmayan

[3] Ebû 'Abdirrahmân Halîl b. Ahmed el-Ferâhîdî, *Kitâbu'l-'Ayn*, thk. Mehdi el-Mahzûmî-İbrâhîm es-Sâmerrâî, (b.y.: Dâru ve Mektebetu Hilâl, ts.), “h-d-r”, 3, 102; İsmâ'îl b. Hammâd el-Cevherî, *es-Sihâh Tâcu'l-Luğa ve Sihâhi'l-'Arabiyye*, (Beyrût: Dâru'l-İlm li'l-Melâyin, 1979), 2/196; Ahmed Asım Efendi, *el-Okyanûsu'l-Basîf fi Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît*, (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2013), “el-hadar” ve “el-mahdar”, 2/1870-1871.

[4] İlhan Ayverdi, *Kubbealtı Lugatı*, (İstanbul: Kubbealtı İktisadi İşletmesi, 2005), “huzur”, 2/1305.

[5] Ayverdi, “Hümâyûn”, 2/1310.

[6] Ebül'ulâ Mardin, *Huzur Dersleri*, (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2018), 1/15.

[7] Tayyârzâde Ahmed Atâ, *Tarih-i Atâ*, (İstanbul: Şeyh Yahya Efendi Matbaası, 1291), 1/212.

mesnetsiz bir görüş addetmiş,^[8] kimileri ise bu derslerin başlangıcını Sadrazam Nevşehirli Damad İbrahim Paşa'nın 1132/1720 yılında ihdas ettirmiş olduğu tefsir derslerine dayandırmanın daha insafı ve mantıklı olacağını savunmuştur.^[9] Bu görüşler içerisinde, derslerin ilk defa Osmanlı padişahlarından III. Mustafa zamanında (1171-1187/1757-1774) ihdas edildiğini kabul eden görüş kanaatimizce daha makul gözükmektedir. Zira tarihçilerin de beyanıyla huzur derslerinin geçmişinin Osman Gazi'ye kadar gittiğine dair elimizde herhangi bir vesika bulunmamaktadır. Yine daha eski bir tarihe dayanmasına rağmen huzur dersinin genel prensiplerini tam manasıyla taşıyamamasına binaen Damad İbrahim Paşa'nın icra ettirdiği derslerin de huzur derslerinin başlangıcı olduğunu söylemek zordur. Zira i) derslerin tartışmalı bir tarzda ele alınması, ii) ders sonu hediyeler takdim edilmesi, iii) dersin dua ile bitirilmesi yapılan dersi huzur dersi olarak tavsif etmemize imkan tanıyan bazı unsurlar olsa da; i) toplantı meclislerinin tamamında padişahın hazır bulunmaması, -nitekim derslerin ihdasını Damad İbrahim Paşa ile başlatan müellifin kendisi de derslerdeki en vazgeçilmez kişinin padişah olduğunu padişahsız dersin yapılmayacağını de kabul etmektedir.^[10] ii) ilk derste Kadı Beydâvî tefsirinden bahsedilmeksizin Fatiha sûresi'nin okunup tefsirinin yapıldığından bahsedilmesi, iii) derslerin "vezirle ilgili, vezire ait" anlamına gelen^[11] "Huzur-i Âsafî Dersleri" şeklindeki bir tamlamayla ele alınması, dolayısıyla bu derslerin vezire ait bir mahalde icra edilen dersler olması gibi unsurlar, mezkûr derslerin huzur dersleri olarak nitelenmesine engel teşkil etmektedir. Ancak İbrahim Paşa döneminde henüz bir çocuk olan ve derslerden birine iştirak ettiği düşünülen Sultan III. Mustafa'yı etkilemiş olması, tahta geçtiğinde de huzur derslerini, etkilendiği bu derslerden mülhem olarak ihdas ettirmiş olması imkân dâhilindedir. Nitekim Mardin de eserinde zaten bu hususa temas etmektedir.^[12] Tüm bunlara binaen Mardin'in zikrettiği tarihin daha isabetli olduğunu söylemek mümkündür.

Tanımda ihtilaf edilen bir diğer husus ise şudur: kaynaklara göre bu derslerde Kadı Beydâvî'nin *Envâru't-Tenzil ve Esrâru't-Tevîl* adlı eserinden belli bir pasaj mukarrir tarafından takrir edilmekte ve muhataplar tarafından çeşitli sorular sorulmak suretiyle tartışmalı bir ilmî toplantı ortaya konmaktadır. Son dönemde yapılan çalışmalardan birinde Arpa, huzur derslerinde Beydâvî'nin esas ittihaz edilmediğini, bu iddianın, müelliflerin birbirlerinden nakledegeldikleri klişeleşmiş

[8] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin İlmîye Teşkilâtı*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2014), 221; Mehmet İpşirli, "Huzur Dersleri", *İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998), 441.

[9] Ömer Kara, "İslam Geleneğinde Ümerâ Huzurundaki Bilimsel Toplantıların Osmanlıcası: Huzur Dersleri", *Osmanlı Toplumunda Kur'an Kültürü ve Tefsir Çalışmaları*, (İstanbul: İlim Yayma Vakfı Kur'an ve Tefsir Akademisi, 2013), 2/310.

[10] Kara, "Huzur Dersleri", 2/320.

[11] Ayverdi, "Âsaf", 1/176.

[12] Mardin, *Huzur Dersleri*, 1/63.

ifadeler olduğunu iddia etse de^[13] kanaatimizce Arpa'nın bizzat kendisinin tarihi kaynaklardan aktardığı bilgiler -kendisi ifadeleri muğlak bulsa da- bu derslerde Beydâvî tefsirinin esas alındığını bizlere açıkça göstermektedir.^[14] Arpa, huzur dersi takrirlerinde pek çok kaynağın kullanılmasını temel alarak Beydâvî tefsirinin huzur derslerinin başat bir unsuru, vazgeçilmez bir ögesi olmadığını, olsa olsa mukarrirlerin takrirlerinde atıf yaptığı referanslardan yalnızca biri olduğunu ispatlamaya çalışmaktadır. Arpa'ya göre kaynaklarda yer alan bu ifadeler, Beydâvî'nin otoritesi vesilesiyle derslerin kıymetini vurgulamak amacıyla yahut IV. Mehmed'in Şeyhülislam Minkârîzâde Yahyâ Efendi'den aldığı mutad olmayan tefsir dersleri esnasında Beydâvî'den pasajlar okutmasına dayanarak ortaya çıkmış olabilir. Ancak kanaatimizce böyle bir değerlendirme, şerh-hâşiye literatürüne fazla aşına olunmamasından kaynaklı bir sorundur. Zira huzur derslerinde icra edilen uygulama bir nevi şerh/haşiye faaliyetidir ve tefsir şerh/haşiyelerinin en önemli 5 temel özelliğinden birisi de kaynak metni tefsir etmesi, yani kaynak metinde yer almayan önemli bazı bilgileri kendi bilgi birikimi yahut diğer kaynak eserler yardımıyla açmasıdır.^[15] Dolayısıyla yapılan derslerde pek çok kaynağa müracaat edilmesi mezkûr iddiayı temellendirmek ve açık tarihi vesikaları söylenti hükmüne indirgemek için oldukça zayıf bir argümandır. Ayrıca böyle bir iddianın doğru sayılması halinde mukarrir ve muhataplara ders öncesinde ilgili ayetlerin verilmesi yeterli olacaktır. Halbuki kaynaklarda derslerde Beydâvî tefsirinden pasajlar verildiği ifade edilmektedir. Dolayısıyla ilgili ayetlerin değil de tefsirden pasajların zikredilmesi, derslerde Beydâvî tefsirinin başat bir rol üstlendiğini gösteren önemli bir husustur. Yine ders takrir defterlerinde zikredilen hususlar, derslerin nasıl işlendiği hakkında ciddi bilgiler sunmakla birlikte, baştan sona ders esnasında olup biten her şeyi içermemektedir. Zira böyle olsa huzur derslerinin olmazsa olmaz pek çok unsurundan da bu defterlerde kaydedilmesi gerekirdi ki bu bilgilerin de defterlerde yer almadığı açıktır. Dolayısıyla müellifin iddiası, -kanaatimizce tarihi vesikalara rağmen yapılmış, doğruluğu hususunda ciddi şüpheler barındıran- bir tahminden ibarettir.

Huzur dersinin tanımı ve üzerinde ihtilaf edilen hususlardan bahsettikten sonra huzur derslerinin tarih içerisindeki seyrine dair önemli birkaç hususa temas edecek olursak şunları söyleyebiliriz:

- 1200/1786 yılına kadar Huzur derslerinde okunulacak ayetler padişah veya şeyhülislam tarafından belirlenmiştir. Ancak yeni bir yüzyıla girmenin de getirdiği etkiyle olsa gerek 1200/1786 yılından itibaren derslerde mushaf tertibi takip edilmeye başlanmıştır.^[16]

[13] Recep Arpa, "Huzur Derslerinde Kâdî Beydâvî Tefsiri mi Takip Edilirdi?", *Osmanlı'da Tefsir Dersi Gelenekleri Saray-Tekke-Medrese*, (İstanbul: İlim Yayma Vakfı Kur'an ve Tefsir Akademisi, 2018), 137.

[14] Arpa, "Huzur Derslerinde Kâdî Beydâvî Tefsiri mi Takip Edilirdi?", 92-100.

[15] Muhammet Sacit Kurt, *Mu'tezile'ye Karşı Bir Ehl-i Sünnet Müdafî'i eî-İtibî'nin "Futûhu'l-Gayb" Adlı el-Keşşâf Haşiyesi ve Eserinde ez-Zemağşerî'ye Yöneltilmiş Eleştiriler*, (Ankara: ilâhiyât Yayınları, 2018), 89.

[16] Mardin, *Huzur Dersleri*, 1/63-73.

- 1246/1831 yılından itibaren huzur dersleri ile ilgili malumatlar Takvîm-i Vekâyi denilen resmî gazete yayınlanmaya başlamış, cumhuriyetin kuruluşuna kadar da bu sistem devam edegelmiştir.^[17]
- Mardin'in verdiği bilgiye göre son huzur dersi 1341/1923 yılı Ramazan'ında yapılmış, 26 Receb 1342/3 Mart 1924 tarihinde çıkan hilafet ve saltanatı ilga eden kanunla birlikte yürürlükten kaldırılmıştır. Böylece Osmanlı Devleti'nde 169 yıl boyunca uygulanan bu gelenek son bulmuştur.^[18] Ancak padişahın katılımını huzur derslerinin olmazsa olmaz bir şartı kabul ettiğimiz taktirde Halife Abdülmecid huzurunda icra edilen bu dersin de huzur dersi olarak kabul edilmemesi gerektiğini, uygulamanın devamlılık arz ettiği sürenin de 166 yıl olduğunu söyleyebiliriz. Mardin bu kanaati serdederken halife huzurunda cereyan eden bu son dersleri muhtemelen hem devletin başında bir padişah bulunmaması hem de önceden beridir süregelen bir ders geleneğinin devamı olarak değerlendirdiği için böyle yorumlamıştır. Bu açılardan mezkûr görüşün kabulü mümkün gözükse de diğer veçheden dersin olmazsa olmaz unsurlarına aykırı bir durum açığa çıktığı da ifade edilmelidir.
- 1200/1786 yılında Fatiha tefsiri ile başlanan süreç, Abdülmecid Efendi'nin dersleri huzur dersi kabul edildiği takdirde Nahl sûresi 31. ayetin tefsirine kadar,^[19] kabul edilmediği takdirde Hicr sûresi 79. ayetin tefsirine kadar^[20] devam etmiştir.
- Ders takrir defterleri eskiden Arapça tutulurken, Abdülhamid döneminde bir araya getirilip basılması düşüncesine de binaen Türkçe tutulmaya başlanmıştır.^[21]

Huzur dersleri herkesin iştirak edebileceği bir ders değildir. Bu meclisle-re katılabilecek kişilerden bahsetmek gerekirse katılımcıları şöyle sıralamamız mümkündür:

1. **Padişah:** Dersin vazgeçilmez unsurudur. Padişahın olmaması durumunda huzur dersi icra edilmez. Padişah; mukarrir, muhatap ve samileri, okunacak metni, yeri ve zamanı onaylar.^[22] Ancak bu atamalarda Şeyhülislam ve

[17] Kara, "Huzur Dersleri", 316.

[18] Mardin, *Huzur Dersleri*, 1/82-83.

[19] Mardin son dersi Nahl sûresi 26. ayet olarak kaydetmiş olsa da Semiha Omay, yaptığı mülakatlarda elde ettiği bilgiler neticesinde hocasının verdiği bu bilgiyi tashih etmiştir. Krş. Mardin, *Huzur Dersleri*, 1/84; Semiha Omay, *Huzur Dersleri ile İlgili Konuşmalar*, (İstanbul: Hüsnütabiat Matbaası, 1965), 10.

[20] Mardin, *Huzur Dersleri*, 1/82.

[21] Mardin, *Huzur Dersleri*, 1/81.

[22] Kara, "Huzur Dersleri Geleneği ve Literatürü", 522.

Padişah'ın bağlı oldukları 3 şart vardır ki bunları haiz olmayan bir kişiyi ne Şeyhülislam ne de Padişah'ın ataması mümkün değildir. Bunlar, şahsın;

- a) İstanbul ruûsunu almış bir müderris olması,
- b) Talebesinin fazla olması, düzenlenen eğitim-öğretim faaliyetlerinde dersinin ileri seviyede bulunması,
- c) Yeteneği, uzmanlığı, olgunluğu ile muhitinde tanınır olmasıdır.^[23]

2. **Şeyhülislam:** Huzur derslerinin organizatörüdür. Mukarrir ve muhatapları seçip padişahın onayına sunar. Sami önerebilir. Okunacak ayetleri padişahın alıp mukarrir ve muhataplara bildirir.^[24]

3. **Mukarrir:** Ramazanlarda sarayda padişah huzurunda ders takrir edenler için kullanılan bir tabirdir. Mukarrir; bir şeyi takrir eden, anlatan, konferansçı demektir. Mukarrirler medrese tahsilini tamamlayıp icazet almış, sonra da müderris sıfatıyla ders okutarak talebeye icazet vermiş olanlardan seçilir.^[25] Mukarrirler huzur derslerinde yer alan kişiler içerisinde ilmiye sınıfının en yetkili şahsıdır. Her meclisin ayrı bir mukarriri vardır ve derslerin başladığı ilk günden son güne kadar bu görev o meclis içindeki tek bir kişiye tevdi edilmiştir. Bir ramazanda bir mukarrir yalnızca bir mecliste mukarrirlik yapar. Mukarririn görevi şunlardır:

- a) Ayete önceden hazırlanmak,
- b) Muhatapları okunacak ayet hakkında önceden bilgilendirmek,
- c) Ayetin tefsirini Beydâvi tefsirinden işlemek,
- d) Muhatapların sorularını yanıtlamak,
- e) Dua ile oturumu tamamlamak.^[26]

4. **Muhataplar:** Huzur derslerinde mukarririn yanında hazır bulunan, -sayısı yıllara göre değişkenlik gösterse de-^[27] her mecliste en az 5 kişiden müteşekkil bulunan âlimler topluluğudur.^[28] İki ayrı görevi vardır. Bunlar:

- a) Seçilen ayete önceden hazırlanmak
- b) Mukarririn takririnden sonra soru sormak, katkı yapmak, itiraz etmektir.^[29]

[23] Mardin, *Huzur Dersleri*, 1/105.

[24] Kara, "Huzur Dersleri Geleneği ve Literatürü", 522.

[25] Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, (İstanbul: MEB Yayınevi, 1993), 2/576.

[26] Kara, "Huzur Dersleri Geleneği ve Literatürü", 523.

[27] Meclisin değişen sayıları hakkında geniş bilgi için bkz. Mardin, *Huzur Dersleri*, 1/85-90; İpşirli, "Huzur Dersleri", 18/442; Aydın Temizer, "Osmanlı Dönemi Türk Tefsir Ekolünde Huzur Dersleri", *Osmanlı Döneminde Tefsir*, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2018), 2/452.

[28] Pakalın, *Tarih Deyimleri ve Terimleri*, 2/570; Kara, "Huzur Dersleri Geleneği ve Literatürü", 523.

[29] Kara, "Huzur Dersleri Geleneği ve Literatürü", 523.

Mukarrirlik ve muhataplıkla alakalı şu hususları da belirtmekte yarar vardır:

Mukarrir ve muhataplık görevleri yukarıda zikredilen vasıfları haiz olan kişilere dahi tavsiye üzerine verilemez. Şayet böyle bir durum hasıl olursa atama, tayinin kimin tavsiyesine dayandığına işaret edilmek suretiyle gerçekleşir ancak bu tayin belli bir zamanla tahdit edilmiş muvakkat bir atama niteliği taşır.^[30]

Mukarrirlik ve muhataplıkta belli bir sıra mevcuttur ve sıraya riayet asıldır. Vasıfları uygun dahi olsa ilgili sırada bulunmayan bir kişi mukarrir yahut muhatap olarak atanamaz. Derslere yeni bir kişinin eklenmesi eksiğin doldurulmaması durumunda açığa çıkar.^[31] Bir örnekle anlatmak gerekirse 8. meclisteki bir muhatap 7. meclise intikal edince 8. mecliste açığa çıkan boşluk yeni bir şahısla doldurulur. Huzur derslerindeki ilk dersler kıdemce daha üst mertebedeki âlimler ile icra edilirken takip eden dersler peyderpey daha az kıdemli âlimlerce işlenir. Mezkûr sıraya binaen tayin, vefat gibi bir sebepten kadrolarda oluşacak herhangi bir boşluk, bir alt meclisteki mukarrir ve muhatap tarafından doldurulur.^[32] Muhataplıktan mukarrirliğe geçiş ise şöyledir: bir muhatap 1. meclise kadar yükseldiğinde akranlarından daha iyiyse 8. meclisin mukarrirliğine intikal ettirilir. Daha sonraki yükselme muhataplıkta olduğu gibi bir önceki mecliste yer alacak bir boşalmaya bağlıdır.

5. **Samiler:** Padişahın onayını almak suretiyle dersten istifade etmek üzere gelen dinleyicilere verilen isimdir. Samiler içerisinde padişahın yakınları, vezirler ve diğer devlet erkanından bazı kişiler bulunabilir.^[33]

Huzur dersinin genel prensiplerine gelecek olursak bu prensipleri kısaca şu başlıklar altında ele alabiliriz:

1. Dersler İstanbul ruûsunu almış, herhangi resmî bir görevi bulunmayan, İstanbul'da oturan önemli âlimlerden oluşur,
2. Kıdemdeki sırayı takip esastır,
3. Hac, sıra-i rahim ziyareti gibi sebeplerle kısa süreli olarak İstanbul dışına çıkacak meclis üyeleri, ramazan ayına tesadüf etmese bile şeyhülislamdan izin almalıdır,
4. Toplantıya katılacak mukarrir muhatap ve samiler şeyhülislam tarafından seçilir padişah onanır,

[30] Mardin, *Huzur Dersleri*, 1/105.

[31] Mardin, *Huzur Dersleri*, 1/105.

[32] Mardin, *Huzur Dersleri*, 1/105.

[33] Kara, "Huzur Dersleri Geleneği ve Literatürü", 523.

5. Mukarrir dersini takrir edemeyecekse meclisin başmuhatabı (yani muhataplıkta ilk sırayı alan kişi) vekaletle geçmez şeyhülislamın seçeceği ve padişahın onayacağı bir başka mukarrir belirlenir,
6. Mukarrir ve muhatapların iştirak edecekleri derslere ait ayetler 2-3 ay öncesinde mukarrire tebliğ edilir. Şa'ban ayının 15'inde ise dersine katılacak muhatapların isimleri mukarrire bildirilir. Böylece muhataplar, okuyacakları ayet hususunda mukarrir tarafından bilgilendirilmiş olurlar,
7. Mukarrir ve muhataplar dersten önce ders hususunda görüşmezler. Ders öncesi mahremiyet, ders esnası aleniyet asıldır,
8. Toplantı mekânı padişah tarafından belirlenir,
9. Dersler -padişah da Dâhil olmak üzere- oturarak icra edilir. Oturma erkanına göre sultanın sağına mukarrir, mukarririn yanına da muhataplar yarım daire şeklinde halkalanarak oturur. Mukarrirlerin ve muhatapların önünde rahle altlarında ise minder bulunur. Samiler için ise yere şilte serilir,
10. Dersi dinlemeye gelen samilerin bilgisi dersten önce padişaha sunulur, padişahın isteğine göre liste belirlenir,
11. Mukarrir dersi dua ile bitirir, bu dua ise kısa tutulur,
12. Derste Kadı Beydâvî tefsiri okunur,
13. Dersler Ramazan ayının ilk günlerinde her meclis ayrı bir günde toplanmak suretiyle 8 ayrı günde icra edilir,
14. Meclislere padişahın katılımı kaçınılmazdır.
15. Biniş merasimi sonrası yapılır.
16. Cuma günleri tatildir. Bunun Hâricinde meclisler ardalayan günlerde yapılır.
17. -İlk dönemler için- Okunacak ayetler sultan tarafından belirlenir
18. Ders sonunda ders heyetine hediyeler verilir. Gerekli şartlara uyulmaması halinde ilgililere ceza tatbik olunur.^[34]

---

[34] Mardin, *Huzur Dersleri*, 1/91-103; Kara, "Huzur Dersleri", 318-319.

Padişah huzurunda okunan tefsir dersleri huzur dersleri ile sınırlı değildir. Ancak huzur derslerinin bu derslerden ayrılan kimi yönleri mevcuttur. Son olarak aşağıdaki tabloda bu hususları gösterip^[35] akabinde makalemizin ana konusunu oluşturan huzur derslerine iştirak eden Safranbolulu âlimlere geçmek istiyoruz:

HUZUR DERSLERİ	MUTAT TEFSİR DERSLERİ
Ramazan ayıyla kayıtlıdır	Her zaman okunabilir
Mübahese, münazara, fikir hürriyeti esastır. Mukarrirle tartışmak, ona itiraz etmek mümkündür	Mukarrir ders verir diğer tüm kişiler -padişah da dâhil- dersi yalnızca dinler.
Genel olarak öğlen-ikindi arası icra edilir	İstenen her zaman icra edilir
Soru sormak asli bir unsurdur.	Soru sorma zorunluluğu yoktur
Ders öncesi merasim esastır. Merasim olmazsa ders ertelenir.	Merasim zorunlu değildir.
Ferman ile belirlenen muayyen bir mekân ve zamanda icra edilir	İstenen yerde ve zamanda icra edilir
En az 8 kez yapılma zorunluluğu vardır	Bu dersler için azami ve asgari bir sınır yoktur
-1200 yılı öncesi için- Okunacak ayetler padişah tarafından seçilir	Dersi hoca seçer
-1200 yılı sonrası için- Mushaf sırası takip edilir	Tertibe riayet gerekmez

2. Safranbolulu Huzur Dersi Mukarrir ve Muhatapları

Mardin'in sunduğu listeler incelendiğinde Safranbolulu âlimlerden 1 tanesinin mukarrir ve muhatap 19 tanesinin ise yalnızca muhatap olarak görev yaptığı tespit edilmiştir.^[36] Görev yapan âlimleri aşağıdaki listede görmek mümkündür:

[35] Mardin, *Huzur Dersleri*, 1/16-62.

[36] Şahısları ilgili yerlerde görebilmek için bkz. Mardin, *Huzur Dersleri*, 1/113-579.

İsim	Görev	Atama	Ayrılma ^[37]	Ayrılma Sebebi	Derse İştirak Ettiği Yıl Sayısı	
1	Safranbolulu İsmail Necati Efendi	Mukarrirlik	1327	1328	İstifa	2
	Muhataplık	1315	1326	Mukarrirliğe tayin edilmiştir.	12	Toplamda 14
2	Safranbolulu Hafız Ahmed Efendi	Muhataplık	?	?	?	? ^[38]
3	Safranbolulu Halil Efendi	Muhataplık	?	?	?	? ^[39]
4	Safranbolulu Hafız Ömer Efendi	Muhataplık	1236	1242	?	7
5	Safranbolulu İbrahim Efendi	Muhataplık	1254	1268	Hicaz'da vefat etmiştir	15
6	Safranbolulu Hacı Mustafa Hilmi Efendi	Muhataplık	1266	1269	Vefat	4
7	Safranbolulu Muhyizade Hafîi Seyyid Muhammed Hilmi Efendi	Muhataplık	1267	1278	Kayı silinmiştir (terkin olmuştur)	12
8	Safranbolulu Ali Şevki Efendi	Muhataplık	1272	1297	Vefat	25 ^[40]
9	Safranbolulu Hacı Seyyid Muhammed Kâmil Efendi	Muhataplık	1282	1305	Vefat	24
10	Safranbolulu Seyyid Hüseyin Cemâli Efendi	Muhataplık	1283	1301	Vefat	19
11	Safranbolulu Halil Niyazi Efendi	Muhataplık	1305	1313	Vefat	9
12	Safranbolulu Hüseyin Efendi	Muhataplık	1311	1312	?	2
13	Safranbolulu Mustafa İsmet Efendi	Muhataplık	1317	1341	Derslerin bitmesi	25
14	Safranbolulu Osman Nuri Efendi	Muhataplık	1322	1339	?	18
15	Safranbolulu Ahmed (Necati) Efendi	Muhataplık	1332	1341	Derslerin bitmesi	10

- [37] Mardin'in tuttuğu listelerde müellifin dersi bıraktığı tarihlerde ciddi bir karışıklık mevcuttur. Kimi zaman alimlerin girmiş olduğu son ders tarihi itibara alınmakta, kimi zaman ise listeden silindikleri yıl olan bir sonraki yıl esas alınmaktadır. Bu yüzden listelerdeki tarihler tarafımızdan yeniden oluşturulmuştur. Yukarıdaki listede ayrılış tarihi olarak âlimin derste adının geçtiği son yıl itibara alınmıştır. Buna binaen de görev yaptığı yıl hesaplanırken matematikteki (n+1) formülasyonu üzerinden hesaplamada bulunulmuştur.
- [38] Mardin'in listesinde ismi yer almamasına rağmen 2-3. ciltlerde Safranbolulu Hafız Ahmed Efendi'nin 1172-1173 tarihlerinde huzur dersi muhataplığı yaptığı ifade edilmiştir. (Mardin, *Huzur Dersleri*, 2-3/462; 1217) Ancak ilgili yıllara ait tam listeler elimizde mevcut olmadığı için Ahmed Efendi'nin derslere ne zaman Dâhil edildiğini ve ne zaman ne gayeyle derslerle ilişkisinin kesildiğini tespit edemedik.
- [39] Mardin Safranbolulu Halil Efendi'nin ismine 1205 tarihli listelerde rastladığını ifade etmektedir. Ancak ne 1197 ile 1205, ne de 1205 ile 1224 yılları arasındaki listeler elimizde mevcut olmadığı için Halil Efendi'nin derslere ne zaman Dâhil edildiğini ve ne zaman ne gayeyle derslerle ilişkisinin kesildiğini tespit edemedik.
- [40] Normal şartlarda Ali Şevki Efendi'nin huzur derslerine iştirak ettiği süre 26 yıl olması gerekirken, 1276 yılına mahsus olmak üzere ders listelerinde adı geçmemesi sebebiyle süre 25 yıl olarak gösterilmiştir. Âlim bu yıl muhtemelen daha önce de ifade edildiği gibi hac, sıla-i rahim ziyareti, hastalık benzeri bir sebepten derse iştirak edememiştir. Zira devam eden yılda derslere devam etmesi bunu göstermektedir.

16	Safranbolulu Muhammed Raşid Efendi	Muhataplık	1332	1337	?	6
17	Safranbolulu Hüseyin (Hüsni) Efendi	Muhataplık	1333	1339	?	7
18	Safranbolulu Hafız Mehmed Fehmi Efendi	Muhataplık	1334	1336	?	3
19	Safranbolulu İbrahim Efendi	Muhataplık	1337	1341	Derslerin bitmesi	5

Yaptığımız araştırmalarda bu âlimler içerisinde dokuzunun bilgisine ulaşılabilmektedir. Şimdi bu âlimlerin hal tercemelerine geçmek istiyoruz:

2.1. İsmail Necati Efendi

27 Cemaziyevvel 1328 (7 Haziran 1910) tarihinde Huzur dersi mukarriri iken doldurduğu sicil dosyasında yer alan bilgilere göre müellifin adı İsmail mahlası Necati'dir ve ismiyle anılıp tanınmaktadır. Babası Hacı Mehmed Ağadır.^[41] Dedesinin ismi Ahmed'dir.^[42] Babası, annesi ve kardeşi hacca vefat etmiştir.^[43] 1258 (1842-1843) yılında Safranbolu'da doğmuştur.^[44] Torunu Sabri Ülgener, müellifin Safranbolu'nun Oğulveren köyünde Ömeroğlu ailesinden Hacı Mehmet Efendi'nin oğlu olarak 1255 (1839-40) tarihi civarında doğduğunu ifade etmiştir.^[45] Ersoy ve Yılmaz'ın da ifade ettiği gibi sicil kaydında yer alan bilgi, müellifin 1258 (1842-43) tarihinde doğduğunu açıkça göstermekteyse de,^[46] Sabri Ülgener'in aktardığı bilgiyi; tam manasıyla bilgiye sahip olmadığı için takribi bir tarih vermesine yahut nüfus kayıtlarına giren bu tarihin gerçek doğum tarihini yansıtmamasına dayandırmak mümkündür. Zira Türkiye'de nüfus kayıtlarının oluşturulması esnasında bu tarz pek çok sıkıntıya rastlandığı herkesçe bilinen bir gerçektir. İlk eğitimini Safranbolu müftüsü Mehmed Hilmi Efendi'den^[47] aldıktan sonra 1285/1868-69'da İstanbul'a

[41] Şer'iyye Sicilleri Arşivi Sicill-i Ahvâl Dosyası, No. 3394_01. (Bundan sonraki atıflarda "Şer'iyye Sicilleri Arşivi Sicill-i Ahvâl Dosyası" ifadesi ŞSASAD şeklinde kısaltılarak kaydedilecektir)

[42] Necdet Yılmaz, "Gümüşhaneli Dergâhı Şeyhlerinden Safranbolulu İsmail Necati: Hayatı, Halifeleri ve Eseri", *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi* 8/2 (2019), 462.

[43] Ahmet Güner Sayar, *Bir İktisatçının Entelektüel Portresi Sabri F. Ülgener*, (İstanbul: Ötügen Yayınları, 2007), 32; Yılmaz, "İsmail Necati", 462.

[44] ŞSASAD, No. 3394_01.

[45] Mardin, *Huzur Dersleri*, 2-3/262.

[46] Adem Ersoy, "Gümüşhânevi'nin Halifelerinden Safranbolulu İsmail Necati Efendi (1842-1920)", *Doğumunun 200. Yılı Hatırasına Uluslararası Gümüşhânevi Sempozyumu*, ed. Hür Mahmut Yücer, (İstanbul: Bağcılar Belediyesi Yayınları, 2014), 424; Yılmaz, "İsmail Necati", 462.

[47] Sicil kaydında müftünün adı mevcut değildir. Müftünün Mehmed Hilmi Efendi olması hususunda bkz. Mardin, *Huzur Dersleri*, 2-3/262; İrfan Gündüz, *Gümüşhânevi Ahmed Ziyâüddîn (ks) Hayatı-Eserleri-Tarikat Anlayışı ve Hâlidîyye Tarikatı*, (İstanbul: Seha Neşriyat, 1984), 146; Ahmet Güner Sayar, "İsmail Necâti Efendi", *İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001), 23/115; Fatih Yıldız, "Safranbolulu İsmail Necati Efendi (1840-1919)", *II. Uluslararası Şeyh Şa'bân-ı Velî Sempozyumu -Kastamonu'nun Manevi Mimarları-*, (Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi, 2014), 260; Yılmaz, "İsmail Necati", 463.

gelip Bayezid Dersiâmlarından Ahıskalı İbrahim Hulusi Efendi'nin dersine devam etmiş, yaklaşık 8 senelik bir eğitimin ardından 1293 yılının Cemaziyelevvel ayında (1876 yılı Mayıs/Haziran ayları civarında) hocasından âli ve "âli ilimleri tahsil ettiğine dair bir icazetnâme almıştır.^[48] Aynı yıl Bayezid Medresesi'nde maaşsız olarak ders vermeye başlayan İsmail Necati Efendi, 1294 (1877-78) yılında müderrislik yapmaya ehil olduğunu gösteren bir şehadetnâme almıştır. Bayezid Camiinde başlamış olduğu bu müderrislik faaliyeti vefat ettiği güne dek yaklaşık 40 yıl kadar sürmüştür.^[49] Sicill-i ahvâl varakasında Türkçe ve Arapça yazı yazma ve konuşma becerilerine sahip olduğunu ifade etmiştir. 1297 (1879-80) tarihinde İbtidâ-i Hâric İstanbul ruûsunu almaya hak kazanmıştır. 1310 (1892-93) tarihinde ilk defa icazet vermiştir.^[50] 10 Şevval 1315 (4 Mart 1898) tarihinde dördüncü rütbeden Osmânî ve Mecdî nişanlarına layık görülmüştür.^[51] Yılmaz, müellifin aynı yıl hareket-i Dâhil derecesinde Mûsıla-i Sahn derecesine terfi ettiğini söyleyip kaynak olarak müellifin sicill-i ahvâl dosyasını göstermiştir.^[52] Ancak mezkûr dosyada böyle bir bilgiye rastlanılamamıştır. İlmîyye Sâlnâmesi'nde müellifin kısım-ı âli hadis müderrisliği yaptığı ve 21 Recep 1328 (29 Temmuz 1910) tarihinde Sahn-ı Seman derecesine terfi ettiği bilgisi mevcuttur.^[53] İsmail Necati Efendi huzur derslerine 12 yıl muhataplık, 2 yıl da mukarrirlik yapmak suretiyle hizmet etmiş, 1328 (1910-11) yılında istifa ederek mukarrirlik görevinden ayrılmıştır.^[54]

Müellifin hocaları ve hangi hocasından hangi ilmi aldığına dair önemli pek çok bilgiyi oğlu Mehmed Fehmi Ülgener'e verdiği icazetname sayesinde tespit etmiş bulunmaktayız. Hatta bu icazetname görüntü itibarıyla Mehmed Fehmi Ülgener'e ait olsa da -Ülgener'in babasından icazetli bir âlim olması sebebiyle- aynı zamanda İsmail Necati Efendiye ait bir icazetname olarak da değerlendirilebileceğini söyleyebiliriz. Bu icazetnameye göre İsmail Necati Efendi;

- a) Beyan ilminin bir kısmını Mevlânâ Ahmed Halil el-Fevzî b. eş-Şeyh el-Âlim Mustafa el-Filibevî'den,
- b) Belagatı Mevlânâ Ahmed Tevfik b. Mahmud Menlikî'den,^[55]
- c) *ed-Durer ve'l-Gurer* ile adab-ı münazaradan bir kısım bahisleri Mevlânâ Ahmed Necib Karacasuvî'den,

[48] *İlmîyye Sâlnâmesi*, (İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1334), 107.

[49] Yılmaz, "İsmail Necati", 463.

[50] Mardin, *Huzur Dersleri*, 2-3/960; Gündüz, *Gümüşhânevi Ahmed Ziyâüddîn*, 147; Sadık Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, (İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı, 1996), 2/284; Yılmaz, "İsmail Necati", 464. Oğlu Mehmed Fehmi Ülgener'in de babasından aynı tarihte icazet almış olması ilgi çekicidir. Bkz. "Safranbolulu Mehmed Fehmi Efendi" başlığı.

[51] ŞSASAD, No. 3394_01.

[52] Yılmaz, "İsmail Necati", 463.

[53] *İlmîyye Sâlnâmesi*, 107.

[54] Mardin, *Huzur Dersleri*, 1/118.

[55] Menlik, Osmanlı döneminde bir kaza adı olup günümüzde Bulgaristan sınırları içerisinde bulunmakta ve Menlik şeklinde yazılmaktadır. Osmanlı zamanında ise Menlik şeklinde isimlendirilmektedir. Bkz. Tahir Sezen, *Osmanlı Yer Adları*, (Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, 2017), 544.

- d) Fıkıh usulüne dair bir kısım bahisleri Mevlânâ Seyyid Osman Nuri el-İstanbulî'den
- e) *Mir'ât*'tan bir kısım bahsi Mevlânâ Mustafa Şevket İslambolî'den,
- f) Belagattan bir kısım bahsi Mevlânâ el-Hac Muhammed Feydî el-Malatveyî'den,
- g) Feraiz ilmini ve beyan ilmine dair bazı bahisleri el-Hâc Osman Nuri el-Ankaravî'den,
- h) Belagatten bir kısım bahsi el-Hâc Mahmud el-Hemşinî'den,
- i) Tefsir, hadis, mantık, kelim, hadis usulüne dair bir kısım bilgileri Mektubizade diye tanınan Mevlânâ İzzet el-İstanbulî'den,
- j) Ulumu diniyye ve ehadis-i nebeviyyeye dair pek çok ilmi "Üstazi" ve "Şeyh" dediği, musahabesinden, tenbihatından istifade ettiğini, takriratı ve tarifatından feyizyab olduğunu söylediği, hem umumi hem de mu-sannefatına dair hususi icazeti olduğunu belirttiği Dıyâuddin b. Mustafa el-Gümüşhânevî'den almıştır.

İsmail Necati Efendi icazetnamede bu isimleri ve ilimleri zikretmiş, akabinde bu ilimlerden sonra riyazet ve halvetle meşgul olmayı tercih ettiğini, şöhretin afet olduğunu bundan kaçındığını söylemiş, pek çok dua ve öğütle icazetnameyi bitirmiştir. Müellifin icazetnamesi içerisinde, ilmini hangi âlimlerden aldığını, tarih içerisinde nasıl bir ilim yolculuğu yaptığını gösteren ilmi bir silsile de mevcuttur.^[56] Yukarıdaki âlimlerle ilgili bilgi edinmek isteyenler için bu isimlerin pek çoğunun Zahid el-Kevserî'nin icazetinde de mevcut olduğunu, Kevserî'nin *et-Tahrîru'l-Vecîz fîmâ Yebteğhi'l-Mustecîz* adlı eserinde icazetinde bulunan kişileri tanıtıcı mahiyette bazı bilgiler aktardığını söylemekte yarar vardır.

Yukarıda da işaret ettiğimiz üzere İsmail Necati Efendi Ahmed Dıyâuddîn el-Gümüşhânevî'ye intisap etmiş, hatta onun gözetiminde seyr-i sülûkunu tamamlamış, onun halifesi olmuştur.^[57] Gümüşhânevî dergâhında hocasının kitabı olan *Râmûzu'l-Ehâdis*'i okutmuş, talebe yetiştirip icazet vermiştir.^[58] Gümüşhânevî dergâhına ait belgelerde 2 tanesi tarihsiz olmak üzere 6 halvet listesinde ismi geçmekte olup, tarihli evraklara göre ilk halveti 1289 (1872-73) yılına rastlamaktadır.^[59] 1289 (1872-73) yılında halvete girdiğini gösteren belgede halifelğine dair bir not bulunduğu ifade edilmektedir. Yılmaz, bu nota dayanarak İsmail Necati Efendi'nin halifelliğinin 1289 (1872-73) yılında yahut daha öncesinde başlaması gerektiğini düşünmektedir.^[60] Dıyâuddîn el-Gümüşhânevî hacca giderken yerine Hasan Hilmi

[56] Silsile için lütfen makalenin ekler kısmına bakınız.

[57] Muhammed Zâhid ibnu'l-Hasan el-Kevserî, *et-Tahrîru'l-Vecîz fîmâ Yebteğhi'l-Mustecîz*, (Haleb: Mektebetu Matbû'âti'l-İslâmiyye, 1413/1993), 61; Yılmaz, "İsmail Necati", 464.

[58] Sayar, "İsmâil Necâti Efendi", 115.

[59] Yılmaz, "İsmail Necati", 464.

[60] Yılmaz, "İsmail Necati", 465.

Efendi'yi vekil bırakmış, ona yardımcı olarak üzere de biri İsmail Necati Efendi olmak üzere iki kişiyi görevlendirmiştir. el-Gümüşhânevi'nin vefatından sonra halifesi olan Hasan Hilmi Efendi de hacca giderken İsmail Necati Efendi'yi yerine vekil olarak bırakmıştır.^[61] Hasan Hilmi Efendi vefatına yakın Yine Hasan Hilmi Efendi'nin vefatından sonra da postnişine İsmail Necati Efendi oturmuş^[62] ve bu görevi ömrünün sonuna dek -yaklaşık 9 yıl boyunca- ifa etmiştir.^[63]

6 Şubat 1336 (6 Şubat 1920) tarihinde vefat eden^[64] İsmail Necati Efendi'nin kabri, Süleymaniye Camii'nin haziresinde, Dıyâuddîn Efendi ile hanımının kabirlerinin az ilerisinde yer almaktadır.^[65] Mezar taşında şu beyitler yer almaktadır:

Mürşid-i ehl-i tarikat kıdve-i erbâb-ı dîn
 Hazret-i üstâd-ı a'zam tâc-ı fahrî'l-ârifîn
 Sâni-i kâim-makâm-ı Hazret-i Ahmed Ziyâ
 Şems-i feyyâz-ı fazâil nûr-ı ayn-ı sâlikîn
 Nisbet-efzâ-yı tarikat rehber-i ilm-i butûn
 Zübde-i erbâb-ı sâdât muktedâ-yı âharîn
 Zü'l-cenâhain Hâce İsmâil Efendi hazreti
 Vâris-i ekmele idi her hâlde gâyetle metîn
 Fevziyâ üçler huzûrunda oku üç Fâtiha
 Burdadır rûh-ı Ziyâ Hilmî Necâtî-i berîn^[66]

[61] Yılmaz, "İsmail Necati", 465.

[62] M. Baha Tanman, "Gümüşhanevi Tekkesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, (İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, 1994), 3/448; Ersoy, "İsmail Necati Efendi", 426; Yılmaz, "İsmail Necati", 468.

[63] Gündüz, *Gümüşhanevi Ahmed Ziyâuddîn*, 147; Ersoy, "İsmail Necati Efendi", 426. Ahmed Necati Efendi'nin tasavvufî yönü için bkz. Ersoy, "İsmail Necati Efendi", 425-430; Yıldız, "İsmail Necati Efendi", 261-269; "Safranbolulu İsmail Necati Efendi (V. 1338/1919-1920)", *Dünden Bugüne Safranbolu'da Dini Hayat*, (Safranbolu: Seçil Ofset, 2016), 106-110; Yılmaz, "İsmail Necati", 464-475.

[64] Vefat tarihi sicil kaydında 6 Şubat iken, Vassâf'da mezar taşındaki ebced hesabına göre bu tarih 5 Şubat olarak gösterilmiştir. Bkz. Osmânzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2015), 2/340.

[65] Semavi Eyice, "İstanbul'un Kaybolan Eski Eserlerinden: Fatma Sultan Camii ve Gümüşhaneli Dergahı", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası* 43/1-4 (1984-1985), 487.

[66] Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 2/340. İsmail Necati Efendi'nin mezar taşı görüntüsü için bkz. Eyice, "Gümüşhaneli Dergahı", 509.

2.2. Safranbolulu Hafız Ahmed Efendi

Hakkında çok az bilgi bulunmaktadır. Müderris olduğu 1172-1173 tarihlerinde (M 1759-1760 yıllarının Nisan/Mayıs aylarında) huzur derslerine muhatap olarak iştirak ettiği ifade edilmektedir. Ancak bu bilgi 1172 (1759 Nisan/Mayıs) tarihli Huzur dersi mukarrir ve muhataplarını gösterir listede yer almamakta,^[67] 2-3. ciltte yer alan hal tercemeleri kısmında zikredilmektedir.^[68] Ahmed Efendi, 1195 (1780-81) yılında Selanik mollası olmuş, kısa bir süre sonra da vefat etmiştir.^[69]

2.3. Safranbolulu Hacı Seyyid Muhammed Kâmil Efendi

Hakkında çok az bilgi vardır. Müderrislik ve Ayasofya Camii Dersiâmlığı yapmıştır. 1282-1305 yılları (1866 yılının Ocak/Şubat ayları ile 1888 yılının Mayıs/Haziran ayları) arasında huzur derslerine muhatap olarak katılmıştır. 1305 yılında Zilhicce ayının sonlarında (1888 yılının Ağustos ayı sonları yahut Eylül ayı başlarında) vefat etmiştir. Üsküdar'da medfundur.^[70]

2.4. Safranbolulu Mustafa İsmet Efendi

20 Mayıs 1326 (2 Haziran 1910) tarihli sicil dosyasında verdiği bilgilere göre, Molla Osmanoğlu lakabıyla tanınan âlimin ismi Mustafa İsmet, babasının adı Muhammed İzzet'tir. Vezirlioğlu sülalesine mensuptur. 1263 (1846/47) tarihinde Safranbolu'nun Aktaş nahiyesinin Kızılbel köyünde doğmuştur. Babası Kızılbel köyündeki camide beratlı bir şekilde imam-hatiplik yapmıştır.^[71] Kaydı doldurduğu tarihlerde (1326 yılından evvel) babası vefat etmiştir. Ulûm-i ibtidâiyyeyi, sarf ve nahvi memlekette babasından okumuştur. 1277 (1860-61) tarihinde Üsküdar'a gelmiş, Üsküdar'da yine bazı eksiklerini tamamlamak üzere Doğancılardaki Fıstıklı Mektebine devam ederek Hacı Sabri Efendi'den hem kırâat eğitimi almış hem de diğer dini ilimlere dair çeşitli risaleler okumuştur. 1280 (1863-64) tarihinde yine Üsküdar'da bulunan Atık Vâlide Medresesine kaydolmuş, burada nahivden *Kâfiye*'den başlamak suretiyle Hasan Hâşim Efendi'den 1293 (1876-77) tarihinde icazet almıştır. Bu dersleri alırken aynı zamanda hocasından Farsça da tahsil etmiştir. Arapça ve Farsça dillerini bilen âlim bu dillerle konuşma ve yazmaya da muktedir olduğunu ifade etmiştir. Çarşambapazarı yakınlarındaki Dârü'l-Mesnevî'de öğrencilere Arapça ve Farsça öğretmiştir. 1293 yılında (1876-77) 30 yaşında iken Üsküdar'da Atık Valide Cami-i Şerif'inde ders vermeye başlamıştır. Mustafa İsmet

[67] Mardin, *Huzur Dersleri*, 1/171-172.

[68] Mardin, *Huzur Dersleri*, 2-3/462; 1217.

[69] Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996), 1/168; Mardin, *Huzur Dersleri*, 2-3/462.

[70] Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, 3/861; Mardin, *Huzur Dersleri*, 2-3/465.

[71] ŞŞASAD, No. 3395_01; Recep Karacakaya vd., *Arşiv Belgelerinde Karabük*, (İstanbul: Karabük Valiliği Kültür Yayınları, 2013), 67.

Efendi doldurduğu sicil varakasında, 1294 yılının Recep ayında (Temmuz/Ağustos 1877) açılmış olan imtihanı kazandığını, 1297 yılının Cemaziyelevvel (Nisan/Mayıs 1880) ayında ruûs-i hümâyûna nail olduğunu belirtse de kayıtlar incelendiğinde İbtidâi Hâric ruûsunu 5 Cemaziyelevvel 1293 (29 Mayıs 1876) tarihinde aldığı görülmektedir. Dördüncü rütbelere Osmânî ve Mecdî nişanları kazanmıştır.^[72] Mustafa İsmet Efendi sicill-i ahvâl dosyasında 1316 Ramazan'ında (Ocak/Şubat 1899) huzur derslerine katıldığını beyan etse de Mardin'in aktardığı listelerde ismi ilk defa 1317 Ramazan'ında geçmektedir.^[73] 4 Ağustos 1926'da vefat eden âlim huzur derslerine 1317-1341 yılları arasında^[74] (Ocak/Şubat 1900-Nisan/Mayıs 1923) muhataplık vazifesi icra etmiştir. Vefat tarifine bakıldığında, dersleri vefatından 4 sene evvel bıraktığı görülmektedir. Buna rağmen Mustafa İsmet Efendi'nin, huzur dersi muhataplığını 25 yıl icra etmek suretiyle Ali Şevki Efendi'den sonra (26 sene) huzur dersi müessesine en çok hizmet eden Safranbolulu âlim olduğu görülmektedir.

2.5. Safranbolulu Osman Nuri Efendi

Aydınbeyoğlu lakabıyla anılan bir sülaleye müntesip olan âlimin adı Osman, mahlası Nuri'dir ve ismiyle anılıp tanınmaktadır. Babası Muhammed Mestûri Efendi Safranbolu'nun Eflânî nahiyesinin Tekke-i Bâlâ (Yukarı Tekke) köyü ahalisindedir. Sicil kaydını doldurduğu tarih olan 2 Haziran 1326 (15 Haziran 1910) tarihinden evvel babası vefat etmiştir. 12 Zilhicce 1262 (1 Aralık 1846) tarihinde Eflânî nahiyesinin Tekke-i Bâlâ köyünde dünyaya gelmiştir. Osman Nuri Efendi evvela doğduğu beldedeki ibtidâiyye mektebinde babasından tecvidiyle birlikte Kur'an-ı Kerim, ilmihal, sarf ve *Avâmil* okumuştur. 20 Şevvâl 1279 (10 Nisan 1863) tarihinde İstanbul'a gelmiş, Çemberlitaş civarındaki Köprülüoğlu Medresesine kaydolmuş, burada sırası ile sarf, nahiv, mantık, kelâm, ilm-i hikmet, belâgat, fıkıh usulü okumuş ve kendi ifadesiyle ikinci derslerine iştirak etmiştir. Hocası Bayezid Dersiâmlarından (Aydın vilayetine tabi) Karacasulu Hafız Ali b. İbrahim el-E-dhem Efendi'den 7 Cemaziyelevvel 1298 (7 Nisan 1881) tarihinde icazet almaya muvaffak olmuştur. 1297 senesinin Cemaziyelevvel ayının başlarında (Nisan 1880) açılan imtihanda dördüncü dereceden şehadetnâme almış, yine aynı senenin 15 Şevvâl'inde (20 Eylül 1880) Bayezid Cami-i Şerif'inde ders vermeye başlamıştır. 11 Şevvâl 1301 (4 Ağustos 1884) tarihinde İbtidâ-i Hâric İstanbul ruûsunu almıştır.^[75] 9 Zilkade 1325 (14 Aralık 1907) yılında Mûsıla-i Sahn derecesini elde etmiştir.^[76] 1313 senesinde (1895-96) ilk icazetini veren âlim 1322 yılının Şaban ayında (Ekim/

[72] ŞSASAD, No. 3395_01.

[73] Mardin, *Huzur Dersleri*, 1/493.

[74] Albayrak 1317-1338 yılları arasında muhataplık yaptığını nakletse de aktarılan bu bilgi yanlıştır. Krş. Albayrak, *Osmanlı Uleması*, 4/87; Mardin, *Huzur Dersleri*, 1/490-564.

[75] ŞSASAD, No. 3415_01; Albayrak, *Osmanlı Uleması*, 4/190.

[76] *İlimiyye Sâlnâmesi*, 110; Albayrak, *Osmanlı Uleması*, 4/190.

Kasım 1904) huzur dersine kaydolmuş, aynı senenin Ramazan ayında Huzûr-i Hümâyûn dersinde hazır bulunduğu rütbeden sadakat ve iftihar nişân-ı zî-şânlarına nâil olmuştur. 29 Şubat 1928 tarihinde Gebze'de vefat etmiştir.

2.6. Safranbolulu Ahmed (Necati) Efendi

1332-1341 yılları arasında huzur derslerine muhatap olarak Ahmed Necati Efendi'nin 0254_49_24 numaralı sicil dosyasına tarafımızca ulaşılmış ancak müellifin Dersiâmlık maaşını gösterir belge hâricinde herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

2.7. Safranbolulu Muhammed Raşid Efendi

1276 yılının Zilhicce ayında (Haziran/Temmuz 1860) doğan âlimin ismi Muhammed Raşid'dir. Babası Safranbolulu Hasan Hilmi Efendi, annesi Âişe hanımdır. 14 Ağustos 1322 (27 Ağustos 1906) tarihinde düzenlenen nüfus kayıt belgesine göre bir hanımı vardır. Orta boylu, elâ gözlü, buğday tenlidir. Mestanağa mahallesi/köyü, Yeni Cami Sokak 37 numaralı hanede ikamet etmiştir. Muhammed Raşid Efendi mahlasıyla tanınıp bilindiğini söylese de mahlasının ne olduğunu ifade etmemiştir. Babası Hasan Hilmi Efendi Fatih Dersiâmlarından Hafız Şakir Efendi'nin mezunlarından ve Kazasker Ahmed Efendi Cami-i Şerifinde imam iken vefat etmiştir. Sicil varakasında Osmanlı tebaasından olduğunu ve maruf bir sülaleden gelmediğini ifade etmiştir. 1288 (1871-72) senesinde 12 yaşında iken İstanbul'a gelerek 2 sene Zeyrek Mektebi'nde, Hünkâr İmamı Hafız Raşid Efendi'den hafızlığını yapmış ve 1 sene kadar da tashih-i huruf dersi almıştır. 1291 senesinde (1874-75) Fatih Dersiâmlarından Ankaravî Hüseyin Efendi'nin dersine 4 sene kadar devam ederek sarf ve nahiv okumuştur. Akabinde Fatih Camii Dersiâmlarından Ahmed Ramiz Efendi'nin ders halkasına dâhil olarak nahiv, mantık, meânî, beyân, bedî, fıkıh, fıkıh usulü, kelâm, hikmet okuyup 1308 senesi Recep ayında (Şubat/Mart 1891) icazet almıştır. Arapça ve Farsçaya aşına olan âlim Türkçe, Arapça ve Farsça okur-yazar olduğunu fakat bu dillerde herhangi bir eserinin bulunmadığını ifade etmiştir. 1308 senesinde (1890-91) 32 yaşında iken imtihanı kazanarak Dersiâmlığa başlamıştır. 7 Zilhicce 1314 (9 Mayıs 1897) tarihinde İbtidâ-i Hâric İstanbul ruusunu elde etmiştir.^[77] 21 Rebiyülevvel 1321 (17 Haziran 1903) tarihinde Mahmud Naci Efendi Medresesi müderrisliğinden, hareket-i hâric derecesiyle Teke Mehmed Paşa Medresesi'ne müderris olarak tayin olmuştur.^[78] 1314 (Şubat/Mart 1897) senesinde ders-i hümâyûna (huzur derslerine) katılan âlim, ilk icazetini 1322 (1904-05) senesinde vermiştir. Aynı sene dördüncü rütbeden Osmânî, ve bir küt'a altın liyakat nişanlarına nail olmuştur. Ancak bu nişanların beratları bulunmamaktadır. Ortaköy Cami-i Şerifinde *Şifa-i Şerif* okutmuş, Zeyrek'te bulunan

[77] ŞSASAD, No. 3612_01.

[78] ŞSASAD, No. 3612_01; *İlmiyye Sâlnâmesi*, 118; Mardin, *Huzur Dersleri*, 2-3/1219.

Şebşafâ Kadın İbtidâisinde ise hüsn-i hat hocalığı yapmıştır. Sicil kaydında yer alan bilgilerden, 1 Şubat-22 Haziran 1335 (1 Şubat-22 Haziran 1919) tarihleri arasında Sahn müderrisliği 2. Sınıf tefsir-i şerif müderrisliği ve tefsir-i şerif Dersiâmmılığı yapmış, yine sahn medresesinde ikinci sınıf ikinci şube hadis müderrisliği ve Dâru'l-Hilâfeti'l-Âliyye Medresesi Kısım-ı Âlîde 3. ve 4. sınıf Fıkıh Usulü müderrisliği yapmıştır.^[79] 23 Haziran 1335 (23 Haziran 1919) tarihinde vefat etmiştir.

2.8. Safranbolulu Hüseyin (Hüsnü) Efendi

Hüseyin Hüsnü Efendi, 28 Cemaziyelevvel 1328 (7 Haziran 1910) tarihinde doldurduğu sicil varakasında Safranbolu kazası, Kuzyaka köyü, Hacılar mahallesinde 1276 (1859-60) yılında doğduğunu bildirmiştir. Ancak bu tarih sicil dosyasında yer alan nüfus kaydıyla örtüşmemektedir. Nüfus kaydına göre âlimin doğum tarihi 1274-1275 (1857/1858) olarak kayıtlanmıştır. Babası Hasan Efendi, annesi Havva hanımdır. Çöpkadıoğlu lakabıyla bilinmektedir. Orta boylu, ela gözlü, beyaz tenli olup Sinan Paşa-i Atik mahallesi, (tam okunamamakla birlikte) Muhtariye sokağı, 5 numaralı hanede oturmuştur. Kaydın doldurulduğu tarihte (28 Cemaziyelevvel 1328/7 Haziran 1910) babası hayattadır. Mahalle mektebinde Kurân-ı Kerîm'i okumayı öğrenmiş, ilmihal, ahlak, tecvid ve matematik (dört işleme kadar) eğitimi görmüştür. 1292 (1875-76) tarihinde^[80] on altı yaşında babası ile İstanbul'a gelmiştir. Evvela Bahçekapısı civarındaki Hamidiye medresesinde altı ay kadar okumuş, sonra Salkımsöğüt civarında Kayış^[81] Mustafa Ağa medresesine kaydolunmuştur. O esnada Bayezid Cami-i Şerifi Dersiâmlarından ve o günün huzûr-i şahane muhataplarından Ahıskavî Muhammed Şakir Efendi'nin halka-i tedrisine devam ederek sarf, nahiv, mantık, akaid ve hikmet gibi temel ilimleri ve meânî, beyan, bedî, fıkıh, fıkıh usulü, feraiz gibi sair ilimleri tam 14 sene okumuş, 1308 senesi Cemaziyelahirinde (Ocak/Şubat 1891) icazet almıştır. 1310 (1892-93) senesinde Bayezid Cami-i Şerifinde derse çıkmıştır. 1323 (1905-06) senesinde icazet vermiş, bu esnada 4. rütbeden ilmiyeye mahsus Osmanî ve Mecidî olmak üzere iki nişan elde etmiştir. Ancak varakanın doldurulduğu dönemde nişanların beratlarını henüz almamıştır. Kaydı doldurduğu tarihlerde Yeni Camii yakınlarında Bahçekapısı'ndaki Hamidiye Medresesinde ikamet etmektedir ve icazetinden önce de sonra da hiçbir memuriyette bulunmamıştır.^[82] 3 Recep 1317 (7 Kasım 1899) tarihinde Esadiyye Hankah'ında ibtidâ-i hâric derecesinden görevlendirilmiştir.^[83] 1322 yılında Zilhicce ayının başlarında (Şubat 1905) ise hareket-i hâric derecesiyle

[79] ŞSASAD, No. 3612_01; Mardin, *Huzur Dersleri*, 2-3/1219. Mehmed Raşid ismi yalnızca "4. Sınıf kâtibî" karşılığında gözükmektedir.

[80] Mardin'de tarih 1295 yazılmıştır ki hem yazı sondaki sayının 5 okunmasına uygun gözükmemektedir, hem de Hüseyin Hüsnü Efendi o yıl 16 yaşında olmamaktadır. Mardin, *Huzur Dersleri*, 2-3/463.

[81] Mardin'de medresenin adı yanlış okuma neticesinde Kalın Mustafa Ağa olarak verilmiştir. Medresenin adı ise Kayış Mustafa Ağa Medresesi'dir. Bkz. Fatih Kaymakamlığı (FK), "Medreselerimiz" (15.09.2021).

[82] ŞSASAD, No. 3723_01; Mardin, *Huzur Dersleri*, 2-3/463; 1218.

[83] ŞSASAD, No. 3723_01.

Müftüzâde Râsim Efendi Medresesi'nin tâlî kısmına 4. sınıf müdürü olarak tayin edilmiştir.^[84] 1333-1339 (Temmuz/Ağustos 1915-Mayıs/Haziran 1921) tarihleri arasında huzur dersi muhataplığı yapan âlim, 20 Nisan 1338 (20 Nisan 1922) tarihinde vefat etmiştir.^[85]

2.9. Safranbolulu Hafız Mehmed Fehmi Efendi

29 Cemazıyelevvel 1328 (8 Haziran 1910) tarihinde doldurmuş olduğu sicil varakasına göre^[86] âlimin adı Hafız Mehmed mahlası ise Fehmi'dir ve mahlası ile anılıp bilinmektedir. Babası İsmail Necati Efendi, annesi Şevkiye Cemile hanımdır. Mehmed Fehmi Efendi'nin kendi el yazısı ile doldurduğu kayda göre doğum tarihi 1280 (1863-64) gözükmekte iken 1 Cemaziyelahir 1326 (1 Temmuz 1908) tarihli nüfus kayıt bilgilerine göre bu tarih 1281 (1864-65)'dir. Doğum yeri Safranbolu'dur. Orta boylu, ela gözlüdür. 12 yaşında iken Safranbolu'dan İstanbul'a gelmiş ve İstanbul'da mukaddimât-i ulûm-i ibtidâiyeyi tahsil etmiştir. Akabinde Kur'an'ı ezberleyen Mehmed Fehmi Efendi hafızlığını tamamladıktan sonra babası İsmail Necati Efendi'nin derslerine devam ederek 1310 (1892-93) yılında 30 yaşında iken icazetnamesini almıştır. Türkçe, Arapça ve Farsça okuma-yazma becerisine sahip olduğunu ifade eden âlimin^[87] aynı zamanda hüsn-i hatta da merakı vardır. Kaynaklarda Hattat Sami Efendi'den ta'lik yazı dersleri aldığı ve bu hususta başarılı olduğu ifade edilmektedir.^[88] İcazetinden 10 sene sonra 1320 (1902-03) yılında maaşsız olarak Bayezid Cami-i Şerîfi'nde sarf ilmi okutmaya başlamıştır. Kaydı doldurduğu 29 Cemazıyelevvel 1328 (8 Haziran 1910) tarihinde ise aynı camide *Şerhu'l-Akâid* okuttuğunu ifade etmiştir. 13 Recep 1319 (26 Ekim 1901) tarihinde Mûsıla-i Sahn Bursa ruûsunu, 1322 yılında Zilkade ayının sonu (1905 senesinin Ocak ayı sonu Şubat ayı başlarında) itibariyle Mûsulai Süleymaniye ruûsunu, 1325 yılının Zilhicce'sinde (Ocak/Şubat 1908) İbtidâ-i Hâric İstanbul ruûsunu almış ve Eyüp Efendi Medresesine tayin olmuştur. 21 Rabiulahir 1328'de (2 Mayıs 1910) Hareket-i Hârice terfi etmiştir. 6 Şubat 1335'te (6 Şubat 1919) ise bilad-ı hamse payesi elde etmiştir.

Dosyasında ayrıca 16 Safer 1320 (25 Mayıs 1902) tarihinde Acımusluk medre-

[84] *İlmiyye Sâlnâmesi*, 120; Mardin, *Huzur Dersleri*, 2-3/1218.

[85] ŞSASAD, No. 3723_01; Mardin, *Huzur Dersleri*, 2-3/1218.

[86] İlgili kayıt, dönemin Diyanet İşleri Reisi Ahmed Hamdi Akseki tarafından 22/3/1934 tarihli yazıyla meşihat arşivinden acele şekilde istenmiş dosya Diyanet İşleri Başkanlığı'na intikal etmiştir. Aktarılan/aktarılacak bilgiler âlimin Diyanet İşleri Başkanlığı'ndaki sicil dosyası incelenerek aktarılmış/aktarılabaktır. Âlimin meşihat arşivindeki dosyasında Akseki'nin mezkur yazısı ve bu yazıya verilen cevap yer almaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı'ndaki Sicil Dosyası bundan sonra makalede kısaltılarak "DİBSD" şeklinde kayıtlana-caktır. Diyanet İşleri Başkanlığına dosyaya erişim izni verdiği için teşekkürlerimizi sunuyoruz.

[87] DİBSD, Sicil No: 1923-1031.

[88] Sayar, *Sabri F. Ülgener*, 42; Ahmet Güner Sayar, "Mehmet Fehmi Ülgener", *İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012), 289.

sesi için aldığı bir ruûs ve 16 Zilkade 1332 (6 Ekim 1914) tarihinde Meclis-i Mesalih-i Talebe âzâlığına getirildiğini gösterir bir belge mevcuttur.^[89] Mehmed Fehmi Efendi belli bir süre Sultan Abdülaziz'in oğlu Şehzade Şevket Efendi'nin hususi hocalığında da bulunmuştur.^[90] 13 Rabiulahir 1334 (18 Şubat 1916) tarihinde Huzur-i hümayun dersi muhataplığına getirilen âlim 1336 yılı Ramazan'ı (Haziran/Temmuz 1918) da dâhil olmak üzere 3 yıl bu görevi ifa etmiştir. 20 Safer 1341 (12 Ekim 1922) tarihinde 3. rütbeden Mecdî nişanına layık görülmüştür.

Soyadı kanunu sonrasında Ülgener soyadını alan Mehmed Fehmi Efendi'nin sicil dosyasındaki bilgilere göre görev yaptığı yerler aşağıdaki gibidir:

- a) 1 Eylül 1315 tarihinden 1316 yılının Teşrinievvel ayı sonuna kadar (13 Eylül 1899-13 Kasım 1900 tarihleri arasında) Vefa İdadisinde 2. Şube Akaid öğretmenliği,
- b) 1 Teşrinisani 1316 tarihinden 1317 yılının Nisan ayı sonuna kadar (14 Kasım 1900-13 Mayıs 1901 tarihleri arasında) Mercan İdadisinde Arapça öğretmenliği,
- c) 1 Mayıs 1317 tarihinden 26 Nisan 1322 tarihine kadar (14 Mayıs 1901-9 Mayıs 1906 tarihleri arasında) Vefa İdadisinde 2. Şube Akaid öğretmenliği,
- d) 27 Nisan 1322 tarihinden 1325 senesinin Ağustos ayı sonuna kadar (10 Mayıs 1906-13 Eylül 1909 tarihleri arasında) Dersiâmlık ve Mercan İdadisinde Arapça öğretmenliği,
- e) 1 Eylül 1325 tarihinden 1326 yılının Ağustos ayı sonuna kadar (14 Eylül 1909-13 Eylül 1910 tarihleri arasında) Dersiâmlık ve İstanbul Leyli İdadisinde Ulum-i Diniye öğretmenliği,
- f) 1 Eylül 1326-4 Kanunuevvel 1326 (14 Eylül 1910-17 Aralık 1910) tarihleri arasında Darülfünun Ulumu Şer'iyeye ve Edebiyat şubeleri fıkıh öğretmenliği,
- g) 5 Kanunuevvel 1326'dan aynı yılın Kanunusani ayı sonuna kadar (18 Aralık 1910-13 Şubat 1911) tarihleri arasında Dersiâmlıkla birlikte Ulum-i Şer'iyeye ve Edebiyat şubesinde Arap Edebiyatı öğretmenliği,
- h) 10 Kanunusani 1326-1 Teşrinievvel 1330 tarihleri arasında (23 Ocak 1911-14 Ekim 1914) Galatasaray Sultanisi'nde Arapça öğretmenliği,
- i) 1 Şubat 1326-22 Eylül 1330 (14 Şubat 1911-5 Ekim 1914) tarihleri arasında Dersiâmlıkla birlikte Hukuku Şer'iyeye Mecelle öğretmenliği, (Mecelle öğretmenliği 18 Teşrinisani 1329/1 Aralık 1913'de sona ermiştir)

[89] DİBSD, Sicil No: 1923-1031.

[90] Sayar, *Sabri F. Ülgener*, 37; Sayar, "Mehmet Fehmi Ülgener", 288; Kamil Yaşaroğlu, "Mehmet Fehmi Ülgener", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, (İstanbul: YKY Yayınları, 2008), 2/645.

- j) 23 Eylül 1330-14 Ağustos 1333 (6 Ekim 1914-14 Ağustos 1917) tarihleri arasında Dersiâmlıkla birlikte Dârü'l-hilâfe Tâli 2. Kısım Umum Müdürlüğü,
- k) 15 Ağustos 1333 tarihinden 1334 yılının Şubat ayı sonuna kadar (15 Ağustos 1917-28 Şubat 1918 tarihleri arasında) İbtidâ-i Dâhil Medresesi Umum Müdürlüğü,
- l) 1 Mart 1334-5 Şubat 1335 (1 Mart 1918-5 Şubat 1919) tarihleri arasında Dârü'l-hilâfe Medâris-i Umumî Müfettişliği,
- m) 6 Şubat 1335-8 Kanunuevvel 1335 (6 Şubat 1919-8 Aralık 1919) tarihleri arasında Deferi Hâkânî-i Şer'î Memurluğu,
- n) 28 Zilkade 1337 (25 Ağustos 1919) tarihinde Medresetü'l-Vaizîn'in yeniden oluşturulan öğretim kadrosunda yer almış ve burada 2. sınıflara haftada 2 saat Kelam dersi öğretmenliği,
- o) 9 Kanunuevvel 1335-3 Eylül 1336 (9 Aralık 1919-3 Eylül 1920) tarihleri arasında Dârü'l-hilâfe Medâris-i Umumî Müfettişliği,
- p) 4 Eylül 1336 tarihinden 1336 yılının Teşrinievvel ayı sonuna kadar (4 Eylül 1920-31 Ekim 1920 tarihleri arasında) Dersiâmlık,
- q) 1 Teşrinisani 1336-1 Şubat 1340 (1 Kasım 1920-1 Şubat 1924) tarihleri arasında Dârü'l-hilâfe Medâris-i Umumî Müfettişliği,
- r) 2 Şubat 1340 (2 Şubat 1924) tarihinden 19 Nisan 1943 tarihine kadar 15 Yıl 2 Ay 18 gün İstanbul Müftülüğü görevinde bulunmuştur.

Sicil kaydında rastlayamadığımız ancak Ülgener üzerine araştırmalar yapanların naklettikleri bilgilere göre Ülgener, 1910 yılında Geyvân Bey Medresesi'nde Kısım-ı Âli Arap Edebiyatı hocalığı,^[91] 1909-1914 yılları arasında ise Mülkiye Mektebinde Hikmet-i Hukuk-i İslâmiyye ve Mecelle hocalığı,^[92] Dârü'l-Hilâfeti'l-Aliyye Medresesi Kısım-ı Âlî'de 4. sınıflara Arap Edebiyatı hocalığı yapmıştır.^[93] Sayar, Işık ve Yaşaroğlu bu derslere ilaveten fıkıh derslerini de sayar.^[94] Ülgener'in ayrıca, Meşihat-ı İslamiyye ders vekaleti azalığı ve Süleymaniye Medresesi Fıkıh Usulü müderrisliği yaptığı ve Şehitlikleri İmar Cemiyeti'nin daimi üyesi olduğu ifade

[91] *İlmiyye Sâlnâmesi*, 126; Mardin, *Huzur Dersleri*, 2-3/1218.

[92] Ali Çankaya, *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler*, (Ankara: Mars Matbaası, 1968-1969), 1/332; 2/1038; Sayar, "Mehmet Fehmi Ülgener", 288; Ayhan Işık, "İlk İstanbul Müftüsü Mehmet Fehmi Ülgener (1865-1943)", *Din ve Hayat* 24 (2015), 14.

[93] *İlmiyye Sâlnâmesi*, 176; Mardin, *Huzur Dersleri*, 2-3/1218; Sayar, *Sabri F. Ülgener*, 37.

[94] Sayar, "Mehmet Fehmi Ülgener", 288; Işık, "İlk İstanbul Müftüsü Mehmet Fehmi Ülgener (1865-1943)", 14; "Cumhuriyet Döneminin İlk İstanbul Müftüsü: Mehmet Fehmi Ülgener", *Dünden Bugüne Safranbolu'da Dini Hayat*, mlf. Kamil Yaşaroğlu (Safranbolu: Seçil Ofset, 2016), 112.

edilmektedir.^[95] Yine 1336 (1920) yılı Şubat ayında Ders Vekaletince Meclis-i Mebûsân'da İlmiye Encümeni ile ilgili izahat vermek üzere görevlendirildiği aktarılmaktadır.^[96] Işık, Ülgener'in ayrıca şu görevlerde de bulunduğunu nakletmektedir:

“Dersaadet'te Alay ve Tabur İmamlarının Dâru'l-mualliminin İbtidâî kısmından mezun olanlarını imtihan yapmak üzere Harbiye Nezareti'nde teşkil olunacak heyette (3 Temmuz 1921'de); Dâru'l-Hilâfeti'l-Aliyye Medresesinde müderrislik veya müdürlük yapan Dersiâmların maaşları hakkında ve onlarla ilgili alınacak kararlarda fikir beyan etmek ve gerektiğinde kanun teklifinde bulunmak üzere Fetvahâne'de teşkil olunan encümende (4 Mart 1922'de) ve Hanedân-ı Âl-i Osmân Kararnamesi gereği Şehzadelerin tahsil-i idâdî programını tertip edecek heyette (11 Nisan 1922'de) görevlendirilmiştir”^[97]

İstanbul Müftüsü iken Diyanet İşleri Reisliğince kendisine gönderilen 22 Ağustos 1938 tarihli belgeye göre; i) o zamana kadar gösterdiği hizmetlere ii) Diyanet İşleri Reisliği adına basılmış olan Türkçe Hutbelerin basım ve tevzi işlerindeki alaka ve gayrete ve iii) mezkûr tarihe değin tamamlanıp birkaç senedir basılmış bulunan tefsir-i şerif ile o günlerde basımı devam etmekte olan hadis-i şerif tercümelerinin basımı ve diğer hususlarda göstermiş olduğu hizmetlere binaen devrin Diyanet İşleri Reisi Rifat Börekçi tarafından kendisine takdirname verilmiştir.

Ülgener, İstanbul müftüsü iken yaşadığı rahatsızlık nedeniyle 30 Nisan 1940 tarihinde 2 ay (bu iznin ancak 15 günü kullanılmıştır) 22 Şubat 1943 tarihinde 3 ay olmak üzere yaklaşık 5 ay izin almış, yerine müsevvid unvanıyla Ömer Nasuhi Bilmen ve Bekir Haki Yener vekalet etmiştir. 20 Nisan 1943 günü saat 08:00'de vefat etmiş, vefatı telgrafla İstanbul Müftü Vekili Ömer Nasuhi Bilmen tarafından aynı gün Diyanet İşleri Reisliğine haber verilmiştir. Edirnekapı şehitliğine defnedilen âlimin ^[98] mezar taşındaki هو الخلاق الباقي ifadesini son dönem hattatlarından Abdülkadir Saynaç yazmıştır. ^[99]

Mehmed Fehmi Efendi'nin, önemli bir aileden gelen^[100] Emine Behice Hanım ile 1892 tarihindeki^[101] izdivacı neticesinde Hatice Mesude (Ülgener Onger) (doğ. 1908-?) ve Sabri (Fehmi Ülgener) (8 Mayıs 1911-1 Temmuz 1983) adında iki ço-

[95] Mardin, *Huzur Dersleri*, 2-3/464; Çankaya, *Mülkiye Tarihi*, 2/1039; Sayar, "Mehmet Fehmi Ülgener", 288; Sayar, *Sabri F. Ülgener*, 37.

[96] Albayrak, *Osmanlı Uleması*, 3/147.

[97] Işık, "İlk İstanbul Müftüsü Mehmet Fehmi Ülgener (1865-1943)", 16.

[98] Mehmed Fehmi Ülgener'in mezar taşı görüntüsü için bkz. Eyice, "Gümüşhaneli Dergahı", 509.

[99] Sayar, *Sabri F. Ülgener*, 41; Sayar, "Mehmet Fehmi Ülgener", 289.

[100] Kâzım Karabekir, Ali Fuat Cebesoy, Nazım Hikmet Ran, Mehmet Ali Aybar ve Oktay Rifat Horozcu ile akrabalık bağı vardır. Bu hususta daha detaylı bilgi için bkz. Sayar, *Sabri F. Ülgener*, 44-53; Ahmet Güner Sayar, "Sabri Fehmi Ülgener", *İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012), 289.

[101] Sayar, *Sabri F. Ülgener*, 41.

cuğu olmuştur. Oğlu Sabri Fehmi Ülgener, Türkiye’de tanınan önemli bir iktisatçı ve sosyologdur.

Çok velut bir yazar olmasa da Ülgener’e ait çeşitli eserler mevcuttur. Yazmış olduğu eserler şunlardır:

1. **Hikmet-i Hukûk-ı İslâmiyye:** 86 sayfadan müteşekkil olan eser, müellifin Mülkiye Mektebi’nde okuttuğu derslerin kitaplaştırılmış halidir. Eser Matbaa-i Kütübhan-e Cihan tarafından İstanbul’da 1329 tarihinde basılmış, basım yayın işleri ile Ahmed Hâlid ilgilenmiştir. Eser daha sonra Niyazi Kahveci tarafından sadeleştirilerek Diyanet İşleri Başkanlığınca tekrar yayınlanmıştır.
2. **Medeniyet İslamiyet’le Olur:** 14 sayfadan müteşekkil olan eser 1332 (1913-14) tarihinde İstanbul’da Ahmed Kâmil Matbaasında basılmıştır. Kapak sayfasında yer alan bilgiden Ülgener’in Tetkik-i Müllefât-i Şer’iyye Meclisi Âzâlığı yaptığı da öğrenilmektedir.
3. **Din-i İslâm’ın Esasları İnsanların Refah ve Saadetleridir:** 13 sayfadan müteşekkil olan eser İstanbul’da 1340 (1921-22) yılında Çağaloğlu’nda Teşebbüs Matbaası tarafından basılmıştır. Kitabın kapağında “Bu risalenin mütalaasıyla şübühât zâil ve efkâr da metanet hâsil olur” şeklinde iddialı bir cümle yer almaktadır.
4. **Dini, İdari Malumat Mecmuası ve İmtihan Rehberi:** Soru-cevap tarzında kaleme alınmış olan eser müezzinlik, imamlik, hatiplik, vaizlik ve mütevellilik imtihanlarına girecek şahıslar için hazırlanmış olup 1940 yılında Matbaai Ebüzziya tarafından İstanbul’da yayınlanmıştır. Daha sonra Ak kitabevi tarafından tekrar baskıları da yapılmıştır. Eserin ilk kısmı müezzinlik imtihanlarına hazırlananlar için hazırlanmıştır ve içeriğinde ezan, namaz ve yurt bilgisi soruları yer almaktadır. İmamlik ve hatiplik sınavları için hazırlanan ikinci kısmın içeriğinde ise akaid, ibadet, siyer ve yurt bilgisi soruları bulunmaktadır. Üçüncü kısım vaizlik imtihanına girecekler için hazırlanmıştır. Bu bölümde çeşitli ayet ve hadis metinleri, bunların tercümeleri, tefsir, hadis, siyer ve tarihe yönelik sorular sorulmuştur. Eserin son kısmı ise mütevellilik imtihanı için hazırlanmıştır. İçerisinde vakıfların hükümlerine dair sorular ele alınmıştır.
5. **Bir Sabah:** Müellifin 25 Teşrinievvel 1318’de (8 Aralık 1902) çıkan *İrtikâ* dergisinin 340. sayfasında yer alan yazısıdır. İbanoğlu, bu yazının evvela 7 Nisan 1340 (7 Nisan 1924) tarihinde *İleri ve Akşam* Dergisinde yayınladığını bildirmektedir.^[102]

[102] Fulya İbanoğlu, "Mehmet Fehmi Ülgener Sicil Varakası", *Din ve Hayat* 24 (2015), 23.

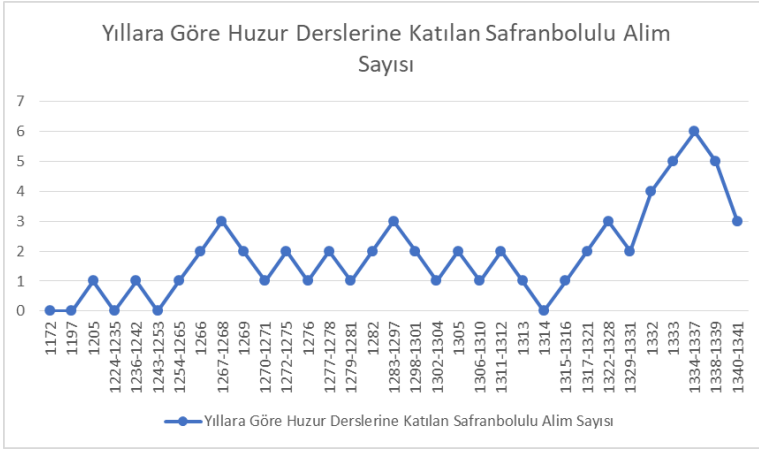
6. **Beyânnâme:** Müellifin 10 Nisan 1340 (10 Nisan 1924) tarihinde *Sebî-lü'r-Reşâd* dergisinin 369. sayfasında yer alan yazısıdır. İbanoğlu, *Millet* dergisinin 3 Eylül 1324 (16 Eylül 1908) tarihinde çıkan sayısında sayfa 43'te müellife ait "Türkçe Mükemmel Bir Tefsir Yazmak Meselesi" adlı bir yazısının daha bulunduğunu ifade etmektedir.^[103]

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Safranbolulu âlimler içerisinde huzur derslerine en çok iştirak eden âlimlerin 25'er sene ile Ali Şevki Efendi ve Mustafa İsmet Efendi ve 24 sene ile Hacı Seyyid Muhammed Kâmil Efendi; en az iştirak eden âlimlerin ise (Halil Efendi ve Hafız Ahmed Efendi'nin kaç yıl iştirak ettiğini ders kayıtlarındaki inkıta sebebiyle tespit edemediğimizden) 2 sene ile Hüseyin Efendi, 3 sene ile Mehmed Fehmi Efendi ve 4 sene ile Hacı Mustafa Hilmi Efendi olduğu görülmektedir.

-Mardin'e göre- 169 sene süregelen bu geleneğe mukarrir ve muhatap olarak destek veren âlimlerin listesi incelendiğinde 121 seneye ait mukarrir ve muhatap listesinin -yarım veya tam halde- elimizde bulunduğu gözlenmektedir. Bu 121 senenin (1172, 1197, 1314 yılları ile 1224-1235, 1243-1253 yılları arası olmak üzere) 26 yılında Safranbolulu hiçbir âlim huzur dersleri müessesesine hizmet vermemiştir. Huzur derslerine katılan Safranbolulu âlim sayısının en çok zamanlar ise 1334-1337 yılları arasındır. Sayılara daha dikkatli bakıldığında mukarrir-muhatap listelerinin elimize kesintisiz olarak ulaşmaya başladığı 1224 tarihinden 1332 tarihine dek 109 sene boyunca aynı sene içerisinde derslere iştirak eden Safranbolulu âlim sayısının 3'ü geçmediği gözlenmektedir. Bu durum, -diğer beldelerle ilgili de aynı araştırmayı yapmadan kesin bir yargıya varmak mümkün olmamakla birlikte- atanacak âlimlerin seçiminde bir titizlik gösterildiğini düşündürmektedir. Ancak 1332-1339 tarihleri arasında yer alan 10 senelik süreçte bu sınır aşılmış, daha önceleri 3'ü aşmayan kişi sayısı 6'lara dayanmıştır.

[103] İbanoğlu, "Mehmet Fehmi Ülgener Sicil Varakası", 23. Ülgener'e ait hatıralar ve resimlere ulaşmak için bkz. Çankaya, *Mülkiye Tarihi*, 2/1038-1039; 4/1258; 1331-1332; 1363; 1475-1476; 1526; 1595; Sayar, *Sabri F. Ülgener*, 452-456; Ahmet Güner Sayar, *Ülgener Yazıları*, (İstanbul: Derin Yayınları, 2006), 134; Milli Gazete (MG), "İlk İstanbul Müftüsü Mustafa Fehmi Efendi den fıkralar" (20.09.2021); İbanoğlu, "Mehmet Fehmi Ülgener Sicil Varakası", 22.

Aşağıda “Âlimlerin Katıldıkları Huzur Dersi Meclisi Derecesi ve Muhataplık Sırası” başlığıyla verdiğimiz liste incelendiğinde daha önce de aktardığımız üzere sıralamaya ne kadar özen gösterildiği -istisnai bazı gerilemeler olmakla birlikte- açıkça gözükmektedir.^[104] Bununla birlikte huzur derslerine iştirak eden Safranbolulu âlimlerden bazılarının (huzur derslerinin meclis sayısı ve muhataplıktaki sıra itibarıyla) sürece aşırı hızlı bir şekilde dâhil olurken, sürecin içerisinde zaten yer alan bazı âlimlerin hızlı bir terfi süreci yaşadıkları gözlenmektedir. (Bu âlimler de mezkûr listede ayrı bir başlık altında gösterilmeye çalışılmıştır) Bununla birlikte atamalarda/yükseltmelerde ortaya çıkan bazı çarpık yükselmeleri göstermek adına dikkat çeken örnekleri burada da anmakta yarar görüyoruz:

- Mukarrirlik mertebesine çıkan Safranbolulu tek âlim olan İsmail Necati Efendi'nin huzur derslerinde görev aldığı süreye bakıldığında İbrahim Efendi ile birlikte 5. sırayı paylaştığı görülmektedir. Aynı süre miktarınca görev yapan bu iki şahıstan İbrahim Efendi ancak 8. Meclisin 7. Muhataplığından 4. Meclisin 4. muhataplığına yükselirken İsmail Necati Efendi muhataplıktan mukarrirliğe terfi etmiş, hatta bu vazifeyi 2 sene boyunca icra etmiştir. İki âlim kıyaslandığında mutat dışına çıkma durumunun İsmail Necati Efendi'nin sırasında ortaya çıktığı görülmektedir. Zira İsmail Necati Efendi 1326 Ramazan'ında 5. Meclisin 2. muhataplığı konumunda iken, 1327 Ramazan'ında 8. Meclisin mukarrirliğine geçmektedir ki bu, İsmail Necati Efendi'nin kendinden önceki 61 kişinin bir anda önüne geçmesi demektir.
- Benzer bir durum İsmail Necati Efendi'nin oğlu Mehmed Fehmi Ülgener

[104] Halil Efendi ve Hafız Ahmed Efendi'nin kaç yıl iştirak ettiği bilinmediği için derslerdeki sıraya riayet edilip edilmediği bilinmemektedir. Bu yüzden ilgili listede bu iki âlimin ismi yer almamaktadır.

için de söz konusudur. Ülgener, 1334 yılında 8. Meclisi atlayarak direkt 7. Meclisin 7. Muhataplığından göreve başlamış, ikinci sene 7. Meclisin 10. Mukarrirliğine gerilese de üçüncü sene çok hızlı bir yükseliş ile 1. Meclisin 3. Muhataplığına ilerlemiştir. Ancak bu hızlı yükselişi daha hızlı bir düşüş takip etmiş ve ertesi sene bir daha girmemek üzere huzur derslerinden ayrılmıştır.

- Huzur dersi meclislerinde en hızlı yükselen âlimlerden biri de Ahmed Necati Efendi'dir. 1332 yılında 8. Meclisin 6. Muhataplığı olarak derslere giren âlim, 1333 yılında büyük bir sıçrama ile 2. Meclisin 10. Muhataplığına getirilmiştir. İlerleyen zamanda 1. Meclis muhataplığı da görmüş olan âlim, derslere iştirak ettiği 10 yılın 9'unu ilk üç meclisin muhataplığını yaparak geçirmiştir.
- Bu üç örnek kadar çarpıcı olmasa da Ülgener gibi direkt 7. Meclis Muhataplığı ile huzur dersi meclislerine giren ve ikişer meclis atlayarak ilerleyen bazı âlimler de vardır ki bunlar: İbrahim Efendi, Hüseyin Hüsnü Efendi, Muhammed Raşid Efendi ve Halil Niyazi Efendilerdir.

Bahsi geçen bu çarpıklığın nedenleri üzerine düşünüldüğünde akla bazı hususlar gelmektedir. Atamayı yapan Şeyhülislam'ın, onayan Padişah'ın yahut devlet erkanından bir şahsın isteği üzerine geçilen iltimas, hemşericilik, aynı tarikata müntesiplik, ilmiye sınıfındaki bozulma bunlardan bazılarıdır. Bununla birlikte mezkûr durumu açığa çıkaran aslî unsuru tam manasıyla tespit etmek kanaatimizce pek mümkün değildir. Ancak mezkûr hadisenin muteber bir şahsın iltimasından yahut ilmiye sınıfındaki bozulmadan kaynaklanmış olma ihtimalini daha yüksek buluyoruz. Zira birbirini tetikleyen bu iki hususun maalesef Osmanlı'nın daha yükseliş döneminden beri gözlenmekte olduğu (örneğin II. Bayezid'in Zamîri Hamza Nureddin'i layık olmamasına rağmen Sahn-ı Semân müderrisi yapmak istemesi, bunun üzerine kazasker Müeyyedzâde Abdurrahman Efendi şahsın o makama gelebilecek kapasitede olmadığını söylemesine rağmen II. Bayezid'in mezkûr atamayı yapması), meşhur ve önemli âlimlerin dahi bu iltimas sisteminde bigâne kalamadığı (örneğin II. Bayezid'de liyakatsizlik gerekçesiyle itiraz eden Müeyyedzâde'nin oğlunun atamasında Müeyyedzâde'ye mensup olan İbn Kemâl Paşa'nın devreye girmesi, istediği makam olmasa da biraz daha dününde bir kadroya atanmasına aracılık etmesi, Molla Fenari'nin oğullarına iltimas geçilmesine ses çıkarılmaması ile başlayıp devam eden süreç vb.) bilinmektedir. Yine yüksek dereceli ulema çocuklarının medreseleri ilimsiz ve haksız ele geçirmeleri, buna dayalı olarak kadrolara layık olan şahısların hak etmelerine rağmen bu kadrolara giremeyeceklerini görüp medreseden uzaklaşmaları, başka hâmler edinmek ve rüşvet vermek suretiyle iltimas görüp kadro edinenlerin artması, âlim-cahil farkının gözetilmemesi gibi unsurlar medreselerin körelmesine, talipilerinin azalmasına

yol açmıştır.^[105] Makalede temel kaynaklarımız arasında bulunan sicill-i ahvâl dosyalarının ilk sorularını da yüksek dereceli ulema çocuklarına yönelik uygulanabilecek iltimasla ilişkilendirmemiz mümkündür. Zira ilk sorularda hem şahsın hem babasının adı-sanı ile birlikte meslekleri, memuriyet durumları, bey mi, efendi mi, ağa mı, paşa mı olduğu, memur ise son memuriyeti ve rütbesi, değil ise hangi sınıftan, nereli olduğu, yaşayıp yaşamadığı, milliyeti bilgilerinin istenmesi söylediğimiz bu hususlara yönelik ciddi emareler barındırmaktadır. Nihayetinde bu çarpıklıkların yanında işini layığıyla yapan pek çok şahsın bulunduğunu da göz ardı etmemek gerekir. Buna dayanarak, Safranbolulu âlim sayısının mutad bir düzende gitmesi ve akabinde yaşanan anlık sayı artışını, bu ikili ilişki çerçevesinde değerlendirmek kanaatimizce ihtimal dâhilindedir.

Kaynaklarda İsmail Necati Efendi ve torunu Sabri Fehmi Ülgener'in dönme oldukları (müddei Mehmed Fehmi Ülgener'i ayrı tutmaktadır) ve müntesip oldukları tarikat vesilesi ile faaliyetler yürüttükleri şeklinde bir iddiaya da rastlamış bulunmaktayız. Yukarıda ciddi sıçramalar yaparak huzur derslerinde yer bulunduğunu söylediğimiz âlimler İsmail Necati Efendi ve Mehmed Fehmi Ülgener'in (ismi ayrı tutulsa da babası dolayısıyla) isimlerinin böyle bir meselede ele alınması bu iddiayı zikretmemizi kaçınılmaz kılmıştır. Mezkûr iddiaya Ahmet Güner Sayar tarafından bir reddiye de kaleme alınmıştır. Bununla birlikte durumun keyfiyetini tespit etmeye muktedir olmadığımız için bu hususta herhangi bir görüş belirtemeyeceğimizi, yalnızca iddiaları ve yer aldıkları yerleri işaret etmekle yetineceğimizi söylemekte yarar vardır.^[106]

Huzur derslerine katılan Safranbolulu âlimlere bakıldığında göze çarpan bir diğer husus ise bu âlimlerden yalnız Mehmed Fehmi Ülgener'in kitap/eser te'lifâtında bulunmuş olmasıdır. Bu konuda eserlerin günümüze gelmediği de gözden ırak tutulmamakla beraber önemli mertebelere gelen bu âlimlerden önemli bazı eserler ortaya koymaları da beklenirdi. Dolayısıyla bu tablo, âlimlerin daha çok tedris faaliyetleriyle uğraştıklarını ve eser telifine fazla zaman ayırmadıklarını ihsas ettirmektedir. Nitekim Ülgener'in yazmış olduğu eserlerin ilmî bir hüviyetten taşımaktan ziyade halkı irşada yönelik çalışmalar olması kanaatimizi destekler mahiyette bir veridir.

Sonuç olarak huzur dersi geleneği Osmanlı Devleti zamanında Kur'anı anlamak adına ortaya konmuş, kıymetli âlimler tarafından padişah huzurunda icra edilen prestijli bir müessesedir. Safranbolu da bu geleneğe hizmet eden pek çok âlimi yetiştiren önemli bir merkezdir. Safranbolu uleması içerisinde bu payeyi hak-

[105] Bahsi geçen örnekler ve ilmiye sınıfının mezkûr sıkıntıları için bkz. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilâtı*, 75-82.

[106] İlgili iddialar ve bu iddialara yönelik yazılan reddiye için bkz. Soner Yalçın, *Beyaz Müslümanların Büyük Sırrı Efendi-2*, (İstanbul: Doğan Kitap, 2006), 427-435; Sayar, *Ülgener Yazıları*, 223-246.

kıyıda elde edenler bulunduğu gibi mutat düzeni bozarak bu meclislere giren yahut meclislerde ilerleyenler de yer almaktadır. Bu çarpıklıklar ise genellikle Osmanlı'nın yıkılışına yakın tarihlere rastlamaktadır.

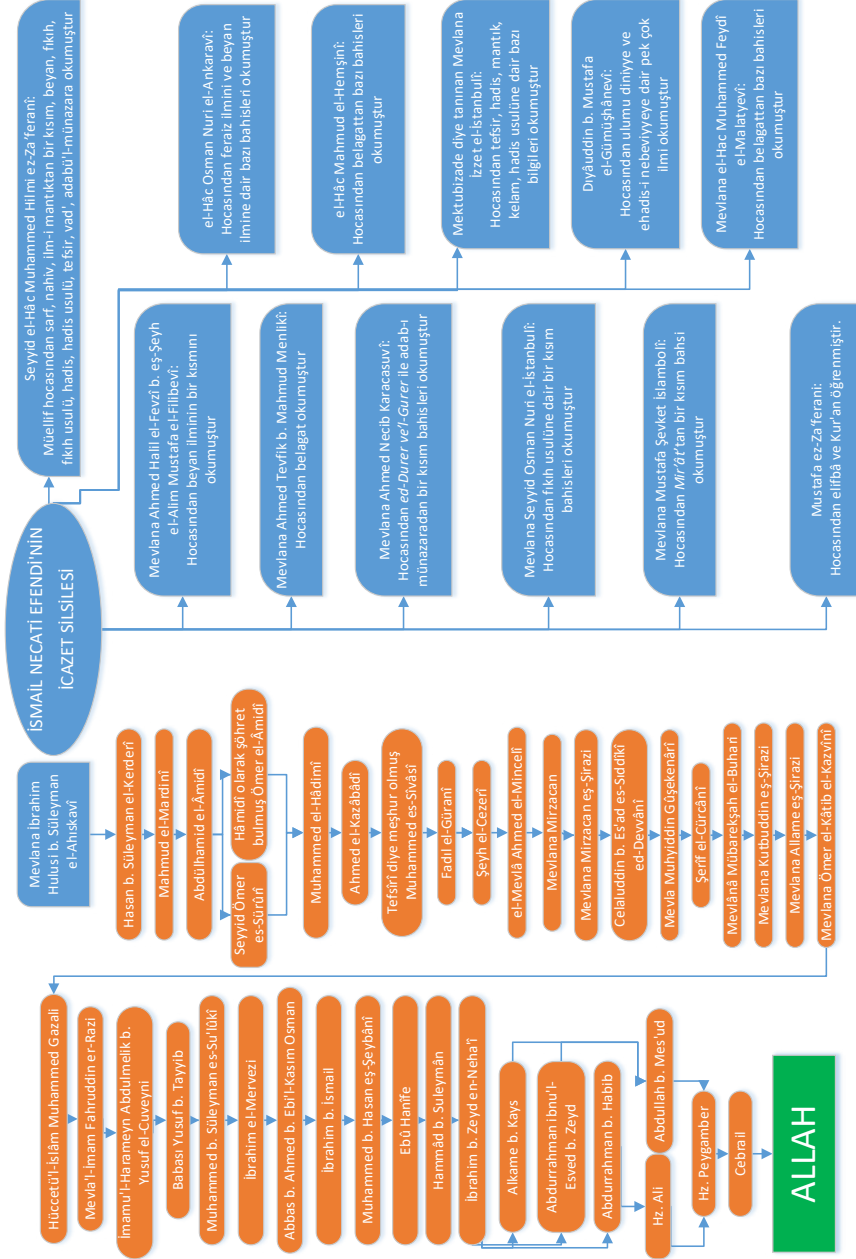
KAYNAKÇA

- "Safranbolulu İsmail Necati Efendi (V. 1338/1919-1920)". *Dünden Bugüne Safranbolu'da Dini Hayat*. 110-120. Safranbolu: Seçil Ofset, 2016.
- Albayrak, Sadık. *Son Devir Osmanlı Uleması*. 5. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı, 1996.
- Arpa, Recep. "Huzur Derslerinde Kâdî Beydâvî Tefsiri mi Takip Edilirdi?". *Osmanlı'da Tefsir Dersi Geleneği Saray-Tekke-Medrese*. 91-156. İstanbul: İlim Yayma Vakfı Kur'an ve Tefsir Akademisi, 2018.
- Asım Efendi, Ahmed. *el-Okyanûs'u'l-Basîf fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhîf*. 6 Cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2013.
- Atâ, Tayyârzâde Ahmed. *Tarih-i Atâ*. 4 Cilt. İstanbul: Şeyh Yahya Efendi Matbaası, 1291.
- Ayverdi, İlhan. *Kubbealtı Lügati*. 3 Cilt. İstanbul: Kubbealtı İktisadi İşletmesi, 2005.
- Çankaya, Ali. *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler*. 5. Ankara: Mars Matbaası, 1968-1969.
- el-Cevherî, İsmâ'îl b. Hammâd. *es-Sihâh Tâcu'l-Luğa ve Sihâhi'l-Arabiyye*. 6 Cilt. Beyrût: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1979.
- el-Ferâhîdî, Ebû 'Abdirrahmân Halîl b. Ahmed. *Kitâbu'l-'Ayn*. thk. Mehdî el-Mahzûmî - İbrâhîm es-Sâmerrâî, 8 Cilt. b.y.: Dâru ve Mektebetu Hilâl, ts.
- el-Kevserî, Muhammed Zâhid ibnu'l-Hasan. *et-Tahrîru'l-Vecîz fîmâ Yebteğîhi'l-Mustecîz*. Halep: Mektebetu Matbû'âti'l-İslâmiyye, 1413/1993.
- Ersoy, Adem. "Gümüşhânevî'nin Halifelerinden Safranbolulu İsmail Necati Efendi (1842-1920)". *Doğumunun 200. Yılı Hatırasına Uluslararası Gümüşhânevî Sempozyumu*. ed. Hür Mahmut Yücer. 424-431. İstanbul: Bağcılar Belediyesi Yayınları, 2014.
- Eyice, Semavi. "İstanbul'un Kaybolan Eski Eserlerinden: Fatma Sultan Camii ve Gümüşhaneli Dergahı". *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası* 43/1-4 (1984-1985), 475-511.
- FK, Fatih Kaymakamlığı."Medreselerimiz". 15.09.2021. <http://fatih.gov.tr/medreselerimiz>
- Gündüz, İrfan. *Gümüşhânevî Ahmed Ziyâüddîn (ks) Hayatı-Eserleri-Tarîkat Anlayışı ve Hâlidîyye Tarîkatı*. İstanbul: Seha Neşriyat, 1984.
- İbanoğlu, Fulya. "Mehmet Fehmi Ülgener Sicil Varakası". *Din ve Hayat* 24 (2015), 17-23.
- İlmiyye Sâlnâmesi. İstanbul: Matbaa-i Âmiri, 1334.
- İpşirli, Mehmet. "Huzur Dersleri". *İslâm Ansiklopedisi*. 18/441-444. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998.
- İşık, Ayhan. "İlk İstanbul Müftüsü Mehmet Fehmi Ülgener (1865-1943)". *Din ve Hayat* 24 (2015), 14-15.
- Kara, Ömer. "İslam Geleneğinde Ümerâ Huzurundaki Bilimsel Toplantıların Osmanlıcası: Huzur Dersleri". *Osmanlı Toplumunda Kur'an Kültürü ve Tefsir Çalışmaları*. İstanbul: İlim Yayma Vakfı Kur'an ve Tefsir Akademisi, 2013.
- Kara, Ömer. "Osmanlı'da Huzur Dersleri Geleneği ve Literatürü". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 9/18 (2011), 519-539.
- Karacakaya, Recep, İsmail Yücedağ & Nazım Yılmaz. *Arşiv Belgelerinde Karabük*. İstanbul: Karabük Valiliği Kültür Yayınları, 2013.
- Kurt, Muhammet Sacit. *Mu'tezile'ye Karşı Bir Ehl-i Sünnet Müdafî'i et-İtibânin "Futûhu'l-Gayb" Adlı el-Keşşâf Haşiyesi ve Eserinde ez-Zema'şerî'ye Yöneltilmiş Eleştiriler*. Ankara: ilâhiyât Yayınları, 2018.
- Mardin, Ebül'ulâ. *Huzur Dersleri*. 3 Cilt. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2. Basım, 2018.
- MG, Millî Gazete."İlk İstanbul Müftüsü Mustafa Fehmi Efendi den fıkralar". 20.09.2021. <https://www.milligazete.com.tr/haber/1149793/ilk-istanbul-muftusu-mustafa-fehmi-efendi-den-fikralar>
- Omay, Semiha. *Huzur Dersleri ile İlgili Konuşmalar*. İstanbul: Hüsnütabiat Matbaası, 1965.
- Pakalın, Mehmet Zeki. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. 3 Cilt. İstanbul: MEB Yayinevi, 1993.
- Sayar, Ahmet Güner. "İsmâ'îl Necâti Efendi". *İslâm Ansiklopedisi*. 21/115. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001.
- Sayar, Ahmet Güner. "Mehmet Fehmi Ülgener". *İslâm Ansiklopedisi*. 42/288-289. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012.
- Sayar, Ahmet Güner. "Sabri Fehmi Ülgener". *İslâm Ansiklopedisi*. 42/289-291. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı

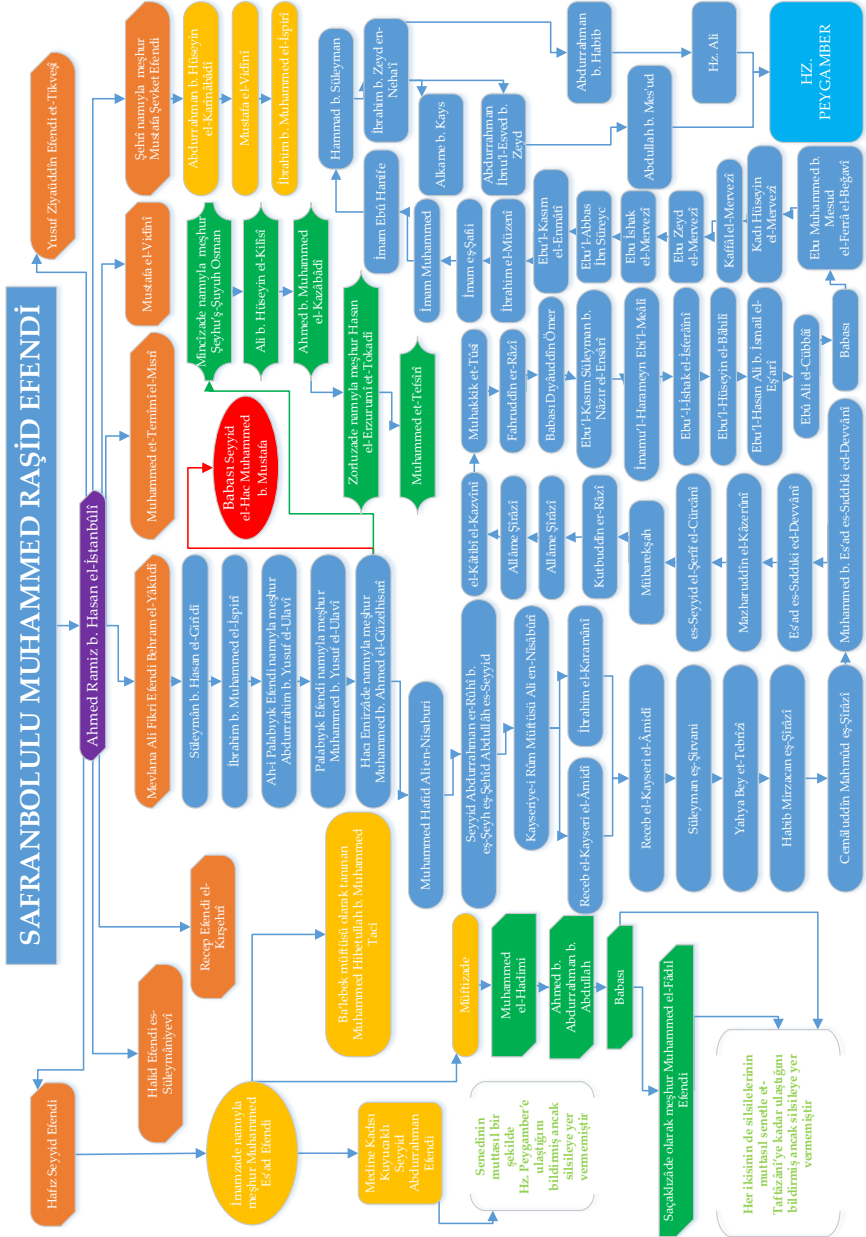
- Yayınları, 2012.
- Sayar, Ahmet Güner. *Bir İktisatçının Entellektüel Portresi Sabri F. Ülgener*. İstanbul: Ötügen Yayınları, 2007.
- Sayar, Ahmet Güner. *Ülgener Yazıları*. İstanbul: Derin Yayınları, 2006.
- Sezen, Tahir. *Osmanlı Yer Adları*. Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, 2017.
- Süreyya, Mehmed. *Sicill-i Osmanî*. 6. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.
- Tanman, M. Baha. "Gümüshanevî Tekkesi". *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. 3/448-449. İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, 1994.
- Temizer, Aydın. "Osmanlı Dönemi Türk Tefsir Ekolünde Huzur Dersleri". *Osmanlı Döneminde Tefsir*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2018.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilâtı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2014.
- Vassâf, Osmânzâde Hüseyin. *Sefîne-i Evliyâ*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2015.
- Yalçın, Soner. *Beyaz Müslümanların Büyük Sırrı Efendi-2*. İstanbul: Doğan Kitap, 2006.
- Yaşaroğlu, Kamil. "Cumhuriyet Döneminin İlk İstanbul Müftüsü: Mehmet Fehmi Ülgener". *Dünden Bugüne Safranbolu'da Dini Hayat*. 110-120. Safranbolu: Seçil Ofset, 2016.
- Yaşaroğlu, Kamil. "Mehmet Fehmi Ülgener". *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*. 2/645-646. İstanbul: YKY Yayınları, 2008.
- Yıldız, Fatih. "Safranbolulu İsmail Necati Efendi (1840-1919)". *II. Uluslararası Şeyh Şa'bân-ı Velî Sempozyumu -Kastamonu'nun Manevi Mimarları-*. 259-269. Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi, 2014.
- Yılmaz, Necdet. "Gümüshaneli Dergâhı Şeyhlerinden Safranbolulu İsmail Necati: Hayatı, Halifeleri ve Eseri". *Tarih Kültür ve Sanaat Araştırmaları Dergisi* 8/2 (2019), 461-479. 10.7596/taksad.v8i2.2107
- Zerdeci, Hümeyra. *Osmanlı Ulema Biyografilerinin Arşiv Kaynakları*. Ankara: TDV Yayınları, 2008.

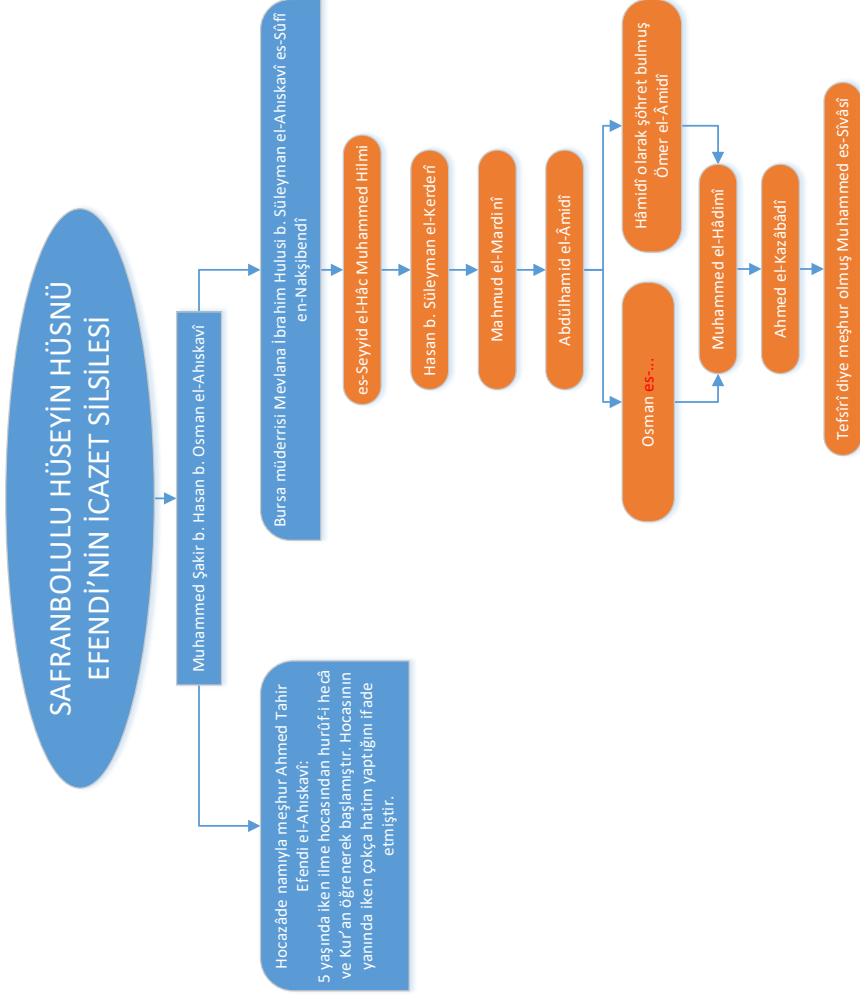

EKLER

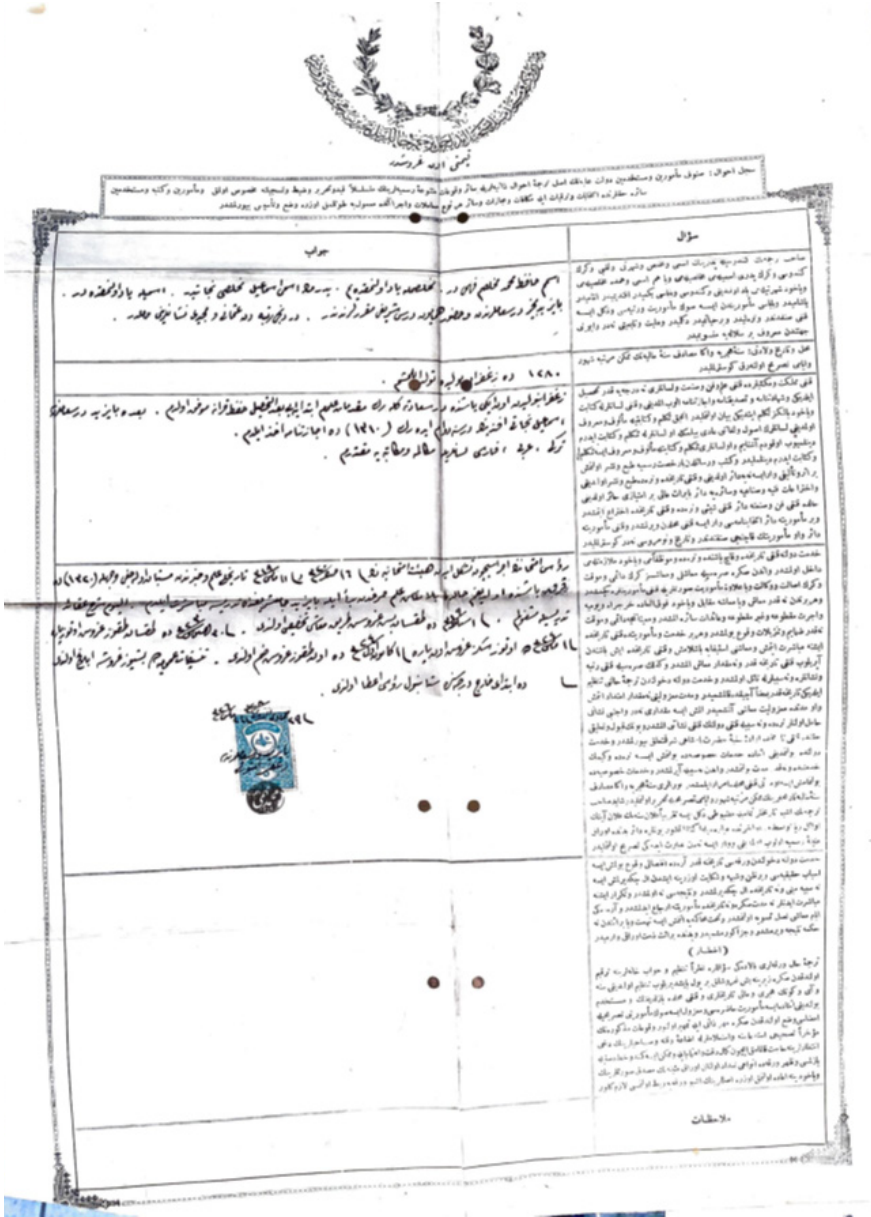

ALİMLERİN KATILDIKLARI HUZUR DERSİ MECLİSİ DERECESİ VE MUHATAPLIK SIRASI			
Hafız Ömer Efendi	İbrahim Efendi (1254-1268)	Seyyid Hüseyin Cemâli Efendi	Osman Nuri Efendi
8. Mec/13. Muh	8. Mec/7. Muh	8. Mec/7. Muh	8. Mec/8. Muh
8. Mec/11. Muh	8. Mec/4. Muh	7. Mec/11. Muh	7. Mec/13. Muh
8. Mec/7. Muh	8. Mec/1. Muh	7. Mec/7. Muh	7. Mec/14. Muh
7. Mec/13. Muh	7. Mec/11. Muh	7. Mec/7. Muh	7. Mec/6. Muh
7. Mec/9. Muh	7. Mec/9. Muh	6. Mec/11. Muh	7. Mec/3. Muh
7. Mec/4. Muh	7. Mec/2. Muh	6. Mec/8. Muh	6. Mec/6. Muh
6. Mec/10. Muh	6. Mec/13. Muh	6. Mec/3. Muh	6. Mec/7. Muh
Muhammed Hilmi Efendi	6. Mec/12. Muh	6. Mec/2. Muh	8. Mec/8. Muh
8. Mec/1. Muh	6. Mec/10. Muh	5. Mec/3. Muh	Hacı Mustafa Hilmi Efendi
7. Mec/11. Muh	6. Mec/5. Muh	4. Mec/4. Muh	8. Mec/10. Muh
7. Mec/8. Muh	6. Mec/1. Muh	3. Mec/8. Muh	8. Mec/6. Muh
6. Mec/11. Muh	5. Mec/11. Muh	2. Mec/9. Muh	8. Mec/3. Muh
6. Mec/6. Muh	5. Mec/5. Muh	2. Mec/14. Muh	8. Mec/2. Muh
5. Mec/8. Muh	4. Mec/12. Muh	2. Mec/9. Muh	
5. Mec/5. Muh	4. Mec/4. Muh	2. Mec/3. Muh	
4. Mec/7. Muh	Hüseyin Efendi	1. Mec/13. Muh	
4. Mec/2. Muh	8. Mec/5. Muh	1. Mec/13. Muh	
4. Mec/4. Muh	8. Mec/1. Muh	1. Mec/12. Muh	
3. Mec/13. Muh		1. Mec/10. Muh	
3. Mec/6. Muh			

Ali Şevki Efendi	Muhammed Kâmil Efendi	Mustafa İsmet Efendi
8. Mec/10. Muh	8. Mec/13. Muh	8. Mec/4. Muh
8. Mec/10. Muh	8. Mec/13. Muh	7. Mec/14. Muh
8. Mec/7. Muh	8. Mec/13. Muh	7. Mec/4. Muh
8. Mec/1. Muh	8. Mec/13. Muh	7. Mec/7. Muh
8. Mec/4. Muh	8. Mec/12. Muh	6. Mec/15. Muh
7. Mec/10. Muh	8. Mec/10. Muh	6. Mec/9. Muh
7. Mec/7. Muh	8. Mec/8. Muh	5. Mec/15. Muh
6. Mec/12. Muh	8. Mec/5. Muh	5. Mec/15. Muh
6. Mec/11. Muh	5. Mec/2. Muh	5. Mec/8. Muh
5. Mec/11. Muh	3. Mec/13. Muh	5. Mec/8. Muh
5. Mec/8. Muh	3. Mec/1. Muh	4. Mec/10. Muh
4. Mec/11. Muh	2. Mec/11. Muh	4. Mec/8. Muh
4. Mec/13. Muh	2. Mec/2. Muh	4. Mec/1. Muh
6. Mec/4. Muh	2. Mec/10. Muh	3. Mec/11. Muh
5. Mec/5. Muh	2. Mec/3. Muh	3. Mec/3. Muh
4. Mec/12. Muh	1. Mec/12. Muh	2. Mec/13. Muh
4. Mec/7. Muh	1. Mec/8. Muh	2. Mec/1. Muh
4. Mec/5. Muh	1. Mec/8. Muh	1. Mec/9. Muh
3. Mec/7. Muh	1. Mec/7. Muh	1. Mec/9. Muh
2. Mec/10. Muh	1. Mec/7. Muh	1. Mec/12. Muh
2. Mec/7. Muh	1. Mec/7. Muh	1. Mec/7. Muh
1. Mec/12. Muh	1. Mec/6. Muh	1. Mec/2. Muh
1. Mec/14. Muh	1. Mec/6. Muh	1. Mec/2. Muh
1. Mec/9. Muh	1. Mec/5. Muh	1. Mec/2. Muh
1. Mec/5. Muh		1. Mec/2. Muh

MECLİSLERE ÜST SIRADAN GİREN/HIZLI YÜKSELEN ALİMLER	İsmail Necati Efendi	Ahmed Necati Efendi	Muhammed Raşid Efendi
İbrahim Efendi (1337-1341)	8. Mec/6. Muh	8. Mec/6. Muh	8. Mec/14. Muh
7. Mec/5. Muh	7. Mec/14. Muh	2. Mec/10. Muh	6. Mec/12. Muh
6. Mec/12. Muh	7. Mec/9. Muh	1. Mec/15. Muh	4. Mec/5. Muh
6. Mec/6. Muh	7. Mec/7. Muh	2. Mec/3. Muh	4. Mec/9. Muh
5. Mec/6. Muh	6. Mec/13. Muh	2. Mec/8. Muh	4. Mec/12. Muh
5. Mec/1. Muh	6. Mec/10. Muh	2. Mec/13. Muh	3. Mec/12. Muh
	6. Mec/6. Muh	3. Mec/3. Muh	Halil Niyazi Efendi
Hüseyin Hüsnü Efendi	6. Mec/1. Muh	2. Mec/14. Muh	7. Mec/10. Muh
7. Mec/11. Muh	5. Mec/8. Muh	2. Mec/9. Muh	5. Mec/13. Muh
5. Mec/5. Muh	5. Mec/8. Muh	2. Mec/6. Muh	5. Mec/8. Muh
5. Mec/9. Muh	5. Mec/1. Muh		5. Mec/1. Muh
5. Mec/12. Muh	5. Mec/2. Muh	Hafız Mehmed Fehmi Efendi	4. Mec/10. Muh
5. Mec/10. Muh	8. Mec/Muk	7. Mec/7. Muh	4. Mec/6. Muh
4. Mec/13. Muh	8. Mec/Muk	7. Mec/10. Muh	4. Mec/3. Muh
4. Mec/7. Muh		1. Mec/3. Muh	4. Mec/2. Muh
			3. Mec/10. Muh

MEHMET FEHMİ ÜLGENER'E AİT TERCÜME-İ HÂL VARAKASI ÖRNEĞİ VE TERCÜMESİ

Sual	Cevab
Sahib-i tercümenin kendisiyle pederinin ismi ve mahlası ve şöhreti ve lâkabı ve gerek kendisi ve gerek pederi ismiyle mi mahlasıyla mı veya hem ismi ve hem de mahlasıyla mı veyahut şöhretiyle mi yâd olunduğu ve kendisi ve babası bey midir, efendi midir, ağa mıdır, paşa mıdır ve babası memurından ise son memuriyet ve rütbesi ve değil ise kangı sınıftandır ve nerelidir ve ber-hayat mıdır, değil midir ve milliyet ve tâbiyyeti nedir ve ebeveyni cihetinden maruf bir sülaleye mensup mudur?	İsmim Hafız Muhammed mahlasım Fehmidir. Mahlasımla yad olunmaktayım. Pederimin ismi İsmail Necati'dir. İsmiyle yad olunmaktadır. Bayezid müciz dersiâmmılarından ve Huzur-i Hümâyûn ders-i şerifi mukarrirlerinden. Dördüncü rütbeden Osmânî ve Mecidî nişanlarını haizdir.
Mahal ve tarih-i vilâdeti: Sene-i hicriye ve ona müsadif sene-i mâliyenin mümkün mertebe şuhûr ve eyyâmı tasrih olunarak gösterilmelidir.	1280'de Zaferanbolu'da tevel-lüd eylemişim.
Kangı memleket ve mekteplerde kangı ilim ve fen ve sanat ve lisanları ne dereceye kadar tahsil eylediği ve şehadetnâme ve tasdikname ve icazetname alıp almadığı ve kangı lisanlarla kitabet veyahut yalnız tekellüm ettiği beyan olunmalıdır. Ancak tekellüm ve kitabetiyle me'lûf ve ma'rûf olmadığı lisanların usul ve lügatini adi bilmekle o lisanlarla tekellüm ve kitabet ederim denilmeyip okudum aşınayım ve o lisanları tekellüm ve kitâbetle me'lûf ve ma'rûf ise tekellüm ve kitâbet ederim denilmelidir ve kütüb ve resâilden bâ-ruhsat-ı resmîye tab' ve neşr olunmuş bir eser ve telifi var ise neye dair olduğu ve kangı tarihte ve nerede tab' ve neşr olduğu ve ihtirâât-ı fenniye ve sînâiye ve saireye dair ba-berât-ı âlî bir imtiyazı hâiz olduğu halde kangı fen ve sanata dair kangı şeyi ve nerede ve kangı tarihte ihtira etmiştir ve bir memuriyete dair intihâbnâmesi var ise kangı mahalden verilmiştir ve kangı memuriyete dair ve o memuriyetin kaçınıcı sınıfındandır ve tarih ve numarası nedir gösterilmelidir.	Zaferanbolu'dan 12 yaşında Dersaadet'e gelerek mukad-demât-i ulûm-i ibtidâiyeyi ba'de't-tahsil hıfz-ı Kur'an'a muvaffak oldum. Ba'dehu Bayezid Dersiâmmılarından İsmail Necati Efendi'nin derslerine devam ederek 1310'da icazetname ahzyledim. Türkî, Arabî, Farisî lisanlarıyla mükaleme ve mükatebeye muktedirim.

<p>Hizmet-i devlete kangı tarihte ve kaç yaşında ve nerede ve muvazafen mi veyahut mülâzemetle mi dâhil olmuştur ve ondan sonra sırasıyla maaşlı ve maaşsız gerek daimî ve muvakkat ve gerek asalet ve vekâlet veya ilâve-i memuriyet suretleriyle kangı memuriyetlere geçmiş ve her birinden ne kadar maaş veya maaşa mukabil veyahut fevkalâde harcırah ve yevmiye ve ücret-i maktu'a ve gayr-ı maktu'a ve aidât-ı saire almıştır ve muayyenâtınca daimî ve muvakkat ne kadar zemayim ve tenzilât vuku' bulmuştur ve her bir hizmet-i memuriyette kangı tarihte işine mübaşeret etmiş ve maaşını istifaya başlamış ve kangı tarihte iş başından ayrılıp kangı tarihe kadar ve ne miktar maaş almıştır ve kezâlik sırasıyla kangı rütbe ve nişanlara ve ne sebeplerle nail olmuştur ve hizmet-i devlete duhulünden tercüme-i halini tanzim eylediği tarihe kadar bazen açıkta kalmış mıdır ve müddet-i ma'zuliyeti ne miktar imtidâd etmiş ve o müddette ma'zuliyet maaşı almış mıdır almış ise miktarı nedir ve ecnebi nişanını hâmil olanlar nerede ve ne sebeple kangı devletin kangı nişanını almıştır ve bunun kabul ve taliki hakkında kangı tarihte irade-i seniyye-i hazret-i padişahî şeref-müteallik buyurulmuştur ve hizmet-i devlette bulunmadığı esnada hidemât-ı hususiyede bulunmuş ise nerede ve kimin hizmetinde ve ne kadar müddet bulunmuştur ve ondan ne sebeple ayrılmıştır ve hidemât-ı hususiyede bulunmamış ise o müddeti kangı mahalde imrâr eylemiştir. Buraları sene-i hicriye ve ona müsadif sene-i maliye tarihlerinin mümkün mertebe şuhûr ve eyyâmî tasrihiyle tahrir olunmalıdır. Şayet sahib-i tercümenin iş bu tarihler tamamıyla mazbutu değil ise takriben filan senenin filan ayının evâil veya evâsıt veya evâhirinde ibaresiyle iktifa kılınır. Bunlara dair yedinde evrâk-ı müsbit-e-i resmiye olup olmadığı ve var ise neden ibaret idüğü tasrih olunmalıdır.</p>	<p>Ruûs imtihanın icrası için teşekkül eden heyet imtihanienin 16 Safer 1320/11 Mayıs 1318 tarihli ilmühaberinden müstebân olacağı veçhile 1320'de 40 yaşında olduğum halde bilâ-maaş ilm-i sarftan bed' ile Bayezid Cami-i Şerîfi'nde tedrise mübaşeret eyledim. El-yevm Şerh-i Akaid tedrisi ile meşgulüm. 1 Şubat 1319'da 90 kuruş tarik maaş tahsis olundu. 20 Ağustos 1323'de 99 kuruş otuz para, 1 Mayıs 1324'de 38 kuruş 10 para, 1 Kanunuevvel 1324'de 19 kuruş zam olundu. Tensikat-ı umumiyede 500 kuruşa iblağ olundu...de (yazılmamış) ibtida-i haric derecesinde İstanbul ruûsu i'ta olundu.</p> <p>29 Cemazeyilula 1328/26 Mayıs 1326</p> <p>Bayezid Dersiâmmılarından Zağferanborlulu</p> <p>(Mühürde) Muhammed Fehmi 1314</p>
<p>Hizmet-i devlete duhulünden varakası tarihine kadar arada infisâli vuku' bulmuş ise esbâb-ı hakikiyesi ve bir zan ve şüphe ve şikâyet üzerine işten el çektilmiş ise ne sebebe mebni ve ne tarihte el çektilmiştir ve neticesi ne olmuştur ve tekrar işine mübaşeret edenler ne müddet sonra ve ne tarihte memuriyetine irca edilmiştir ve aradaki eyyam maaşı nasıl tesviye olunmuştur ve taht-ı muhakemeye alınmış ise töhmet veya berâetten ne hükme netice vermiştir ve ceza görmüş müdür ve yedinde berâet-i zimmet evrakı var mıdır?</p> <p>İHTAR:</p> <p>Tercüme-i hal varakaları bâlâdaki suallere nazaran tanzim ve cevab hanelerine terkim olunduktan sonra zîrine beş kuruşluk bir pul yapıştırılıp tanzim olunduğu sene ve ay ve günün hicri ve malî tarihleri ve kangı mahalde yazıldığıнын ve müstahdem bulunduğu esnada ise memuriyet-i hâzırası ve ma'zûl ise son memuriyeti tasrihiyle imzası vaz' olunduktan sonra mühr-i zâtî ile temhir olunur. Vukuât-ı mezkûrenin muahharen tashihi istidasına isti'tamlarla izâa-i vakte ve sahiplerinin dahi intizarlarına hacet kalmamak için kemal-i dikkat ve ihtimam ile ve mümkün ise kendi hatt-ı destîyle yazılması ve zahr-ı varakada envâ'ı ta'dâd olunan evrak-ı müsbitenin musaddak suretlerinin veyahut yine iade olunmak üzere asıllarının iş bu varakaya rabt olunması lâzım gelir.</p>	
<p>MÜLÂHAZÂT</p>	

MEHMET FEHMİ ÜLGENER'E AİT NÜFUS KAYDI ÖRNEĞİ

دولتعلی عثمانیہ **تذکرہ سید**
 بسمہ غرورہ

اسم و شرف	پدری اسید و والدی سید	نارنج و محل و دایہ معنی	صفت و صفت فرشتہ	شاه و زورچی	و جات و چوڑ
خانقاہ محمد ادریس	محل انامی	۱۸۸۱	و نقاب صوفی	سندہ دالو پبلنجی	مسکری
اصول	تلمیذ	۱۸۸۱	تلمیذ	:	

اشکال

بوف	کرز	سیا	عید و نایب	وایت	قبرس
اورتہ	الا	تام	و سعادت		
					سکن نورکھ
					نقہ سکن

بالادہ اسم و شرف و حال و صفت محمد اولیٰ حافظ محمد رضا دولتعلی ملک تاجبندی ماہر الزورچ اول سورتہ
 جریہ نقوسدہ معیار الدین شہراستوریکہ اعطائے شدہ محمدی انور علیہ

قیود نہ دیوہ اعطائے شدہ
 ۱۸۸۱ قیود نہ دیوہ

والمراعاة ذلك لخلق سيدنا محمد وآله وصحبه وسلم في الدنيا والآخرة...
 استأتمهم وتلك التي لم يرسلوا بها صلوات الله عليهم أجمعين...
 على ما جاء في الخبر...
 مما سواه فيعبرك ويجعل كل عبد عبدك كما ورد في الحديث...
 فيها وعلى ما ذكره...
 وأهبطا شئت فما نالها غارت...
 لا يدرك منه إلا ما عجزنا جوع...
 هل من أجل الدنيا...
 وأمرنا من أجلها...
 ونعمنا نعم وأمرنا نعم...
 من علم ما كان الله...
 بل ينظرون...
 الفتور والانتفاء...
 فتأمرهم بعبادته...
 والاعتقاد...
 عبادته بعد ذلك...
 والخروج رب العالمين حمد الله

هذه صمدية تبارك في سنة في علم العقيدة والعبادة...
 لخلق عقيدته في سنة في العلم العقيدة والعبادة...
 في الدنيا والآخرة...
 في الدنيا والآخرة...
 في الدنيا والآخرة...

احول تبارك...
 العلم...
 مستحب...
 في الدنيا والآخرة...
 في الدنيا والآخرة...
 في الدنيا والآخرة...

معدله...
 في الدنيا والآخرة...
 في الدنيا والآخرة...
 في الدنيا والآخرة...

في الدنيا والآخرة...
 في الدنيا والآخرة...
 في الدنيا والآخرة...
 في الدنيا والآخرة...